

ลักษณะ ๔

นิติกรรม

อาจารย์วารี นาสกุล

บทที่ ๑

ลักษณะทั่วไป

กฎหมายลักษณะนิติกรรมเป็นกฎหมายสำคัญของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะเป็นกฎหมายที่วางหลักทั่วไปในการก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นจะนำไปใช้ได้กับสัญญาต่างๆ เช่นสัญญาซื้อขาย แลกเปลี่ยน จำนำ จำนอง ท่างที่ได้อธิบายไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น เช่าทรัพย์สิน จำนำ จำนอง รวมตลอดทั้งที่มีได้ระบุชื่อไว้ด้วย เช่น การเช่าทรัพย์สิน สัญญาเช่าที่เป็นสัญญาต่างตอบแทนยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา เป็นต้น

สำหรับการบรรยายกฎหมายแก่ผู้ซึ่งมิได้ศึกษาทางนิติศาสตร์นั้น มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อให้ผู้ซึ่งศึกษามีความรู้ทางกฎหมาย เพื่อจะได้ไปประกอบการพิจารณาปัญหาต่างๆ เช่น การทำสัญญาซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้ หาได้มุ่งหมายให้นำวิชาที่ได้ศึกษานี้ไปตัดสินปัญหาทางอรรถคดีไม่ ฉะนั้น การบรรยายต่อไปนี้ก็เพื่อเป็นรากฐานความเข้าใจต่างๆ ไปเท่านั้น

คำว่า “นิติกรรม” นั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๑๒ บัญญัติว่า “อันว่านิติกรรมนั้น ได้แก่การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลเพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” ซึ่งพอจะสรุปความหมายได้ว่า นิติกรรม นั้น จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

๑. การใด ๆ อันทำลง คำว่า “การใด” ที่จะเป็นนิติกรรมได้จะต้องมี การทำที่ผู้ซึ่งทำต้องเป็นบุคคลจะเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลธรรมดาก็ได้ และผู้ทำจะ ต้องมีเจตนาที่จะทำ เจตนาในที่นี้หมายถึงการแสดงออกให้บุคคลอื่นทราบถึงความ ต้องการภายในใจของผู้แสดง โดยปกติกแล้วจะต้องแสดงออกโดยแจ้งชัดไม่ว่าจะเป็น การแสดงด้วยกิริยาอาการหรือด้วยลายลักษณ์อักษร เช่น คำเข้าไปในร้านขายหนังสือ แล้วเข้าไปที่หนังสือเล่มหนึ่ง เจ้าของร้านหยิบหนังสือเล่มนั้นให้คำ คำส่งเงินให้แล้ว เดินออกจากร้าน เช่นนี้ถือว่าเป็นการแสดงเจตนาด้วยกิริยาอาการ หรือแจ้งบอกกับ คำเจ้าของร้านขายเสื้อว่าการซื้อเสื้อสีเขียว การที่แจ้งบอกว่าการซื้อเสื้อสีเขียว เป็นการแสดงเจตนาด้วยวาจา หรือ ก. ส่งหนังสือไปบอก ข. ว่าต้องการซื้อรูปที่ ค. วาครูปหนึ่ง การส่งหนังสือไปเช่นนั้นเป็นการแสดงเจตนาด้วยลายลักษณ์อักษร เช่น นี้เรียกว่าเป็นการแสดงเจตนาหรือการทำโดยตรง ส่วนการนิ่งหรือการแสดงเจตนา โดยปริยาย เช่น นายรามบอกนายคำแห่งว่าการซื้อสุนัขจากนายคำแห่ง ๑ ตัว นายคำแห่งนิ่งเสีย การนิ่งของนายคำแห่งนั้นไม่ได้แสดงให้บุคคลอื่นทราบว่านาย คำแห่งประสงค์จะขายสุนัขให้นายรามหรือไม่ ฉะนั้นโดยปกติแล้วการนิ่งไม่ถือว่าเป็น การแสดงเจตนา เว้นแต่การนิ่งบางอย่างที่กฎหมายถือเสมือนว่าเป็นการแสดงเจตนา หรือการทำโดยปริยาย เช่น นาย ก. รู้ว่านาง ข. ภรรยาตนไปทำสัญญาเช่ากับนาย ค. แทนนาย ก. นิ่งเสียไม่ทักท้วงถือว่าการนิ่ง ยินยอมโดยปริยาย ถือว่านิติกรรมระหว่าง นาง ข. กับนาย ค. สมบูรณ์

๒. การทำนั้นต้องเป็นการทำโดยชอบด้วยกฎหมาย หมายความว่า การทำ นั้นจะต้องเป็นการทำที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวคือไม่ได้มีตัวบทกฎหมาย ห้ามไว้ โดยแจ้งชัดหรือโดยปริยาย เช่น กฎหมายห้ามขายฝิ่น ฉะนั้น ผู้ใดทำสัญญา ขายฝิ่นการทำนั้นก็ขัดต่อกฎหมาย หรือแม้ว่าการทำนั้นไม่ได้ขัดต่อกฎหมายโดยตรง ก็ตาม แต่การทำนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน คำว่า

การทำชั้กต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนนั้นหมายความว่า การทำนั้นก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในกลุ่มชน เช่น ก. จ้าง ข. ให้ทำการจลาจล เป็นต้น การจ้างเป็นการก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย การจ้างนั้นจึงเป็นการทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ส่วนคำว่าชั้กต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหมายถึง การทำนั้นชั้กต่อความรู้สึกอันดีงามของประชาชน เช่น กฎหมายอนุญาตให้มีภรรยาได้เพียงคนเดียว แต่ดำทำสัญญาจ้างนางสาวแดงให้เป็นภรรยาคนที่สอง การทำเช่นนั้นถือว่าชั้กต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนจึงเป็นการทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ปกติแล้วความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีมักจะอยู่คู่กัน การทำอย่างไรชั้กต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน การทำนั้นก็จะชั้กกับศีลธรรมอันดีของประชาชนเสมอ อย่างไรก็ตามชั้กต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนนั้นต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป บางครั้งการทำอย่างหนึ่งชั้กต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในสมัยหนึ่ง อาจไม่ชั้กต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในอีกสมัยหนึ่งก็ได้ เช่น ในสมัยหนึ่งอาจมีการซื้อขายมนุษย์ได้ แต่อีกสมัยหนึ่งการซื้อขายมนุษย์กลับเป็นการชั้กต่อกฎหมาย

๓. การทำนั้นต้องเป็นการทำด้วยใจสมัคร หมายความว่า การทำนั้นจะต้องเป็นการทำโดยผู้กระทำการจะทำและมีอิสระในการทำ กล่าวคือ การทำนั้นมีได้เกิดขึ้นจากการสำคัญผิด ช่มชู้หรือฉ้อฉล เช่น คำช่มชู้ขาวว่าต้องยกทรัพย์สินมบัติให้แก่ตนมิฉะนั้นคำจะยิงขาว ขาวจึงทำนิติกรรมยกทรัพย์สินให้ดำ การยกทรัพย์สินให้ดำให้น้อยอมใช้ไม่ได้เพราะมิได้ทำด้วยใจสมัคร

๔. ผู้กระทำได้กระทำโดยมุ่งตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ หมายความว่า ผู้ทำประสงค์จะให้มีการผูกพันทางกฎหมายซึ่งกันและกัน กล่าวคือต้องการที่จะก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่และให้มีผลบังคับได้ตามกฎหมาย มิใช่ว่าเป็นการทำโดยปราศจากเจตนาที่จะให้กฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ก. ขวน ข. ไปรับประทานอาหาร เช่น

นี้การกระทำของ ก. ต่อ ข. มิได้เป็นนิติกรรม หากแต่เป็นการเชื่อเชิญตามอรรถาศัย
ไมตรีเท่านั้น แต่ถ้า ก. ให้เงินจำนวนหนึ่งแก่ ข. การให้ของ ก. เป็นนิติกรรม

๕. การผูกนิติสัมพันธ์นั้นเป็นการผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายความว่า
การกระทำนั้นเป็นการทำเฉพาะแต่ระหว่างบุคคลหรือนิติบุคคลเท่านั้นจึงเป็นนิติ
กรรม ถ้าเป็นการผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือนิติบุคคลกับสิ่งอื่น ๆ หรือระหว่าง
สิ่งอื่น ๆ ด้วยกัน การทำนั้นก็มิเป็นนิติกรรม

๖. จุดประสงค์ของการทำ ก็เพื่อก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิอย่าง
ใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

๖.๑ ก่อสิทธิ หมายความว่าทำให้บุคคลเกิดมีสิทธิอย่างใดอย่าง
หนึ่งเพิ่มขึ้นจากที่มีแล้ว เช่น ก. ยกบ้านให้ ข. ทำให้ ข. เกิดสิทธิในบ้านนั้นโดยเป็น
เจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิที่จะใช้สอยจำหน่าย (๑) บ้านนั้น

๖.๒ เปลี่ยนแปลงสิทธิ กล่าวคือเป็นการทำที่กระทบกระเทือนถึง
สิทธิที่เคยมีแต่เดิมให้เปลี่ยนไป เช่น คำทำสัญญายอมให้ชาวมียสิทธิเดินผ่านที่ดินของ
คำโดยยอมจดทะเบียนภาระจำยอมให้ เช่นนี้เรียกว่าสิทธิของคำเปลี่ยนไป คือ
กรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนี้ต้องตกคติดการะจำยอมด้วย แต่เดิมเคยมีสิทธิห้ามมิให้ชาว
เดินผ่านที่ดินตนได้แต่เดี๋ยวนี้ไม่สามารถจะห้ามชาวได้ หรือดินลูกหนี้ตกลงกับพ่เจ้า
หนี้ว่าเงินกู้ที่ดินกู ไปนั้นดินจะนำข้าวเปลือกมาใช้แทน เช่นนี้สิทธิของพ่เจ้าหนี้ที่จะ
ได้รับชำระหนี้เป็นเงินยอมเปลี่ยนไปเป็นข้าวเปลือก

๖.๓ โอนสิทธิ หมายถึงคู่กรณีฝ่ายหนึ่งมีสิทธิอยู่แล้วแต่ประสงค์
จะให้สิทธิของตนโอนไปให้อีกบุคคลหนึ่ง เช่น คำเป็นเจ้าหนี้ชาวแต่คำโอนสิทธิใน
การเป็นเจ้าหนี้ของตนให้แก่เจียว เป็นต้น

(๑) บ.พ.พ. มาตรา ๓๓๓๖

๖.๔ สงวนสิทธิ หมายความว่าถึงแม้ว่าที่ประสงค์จะให้สิทธิที่ตนมี
อยู่ไม่ระงับไป เช่น ก. ให้ ข. กู้เงินไปครบถึงกำหนด ข. ไม่ชำระเงิน สิทธิเรียกร้อง
ให้ ข. ชำระเงินของ ก. ใกล้จะขาดอายุความแล้ว ก. ทำให้ ข. ทำหนังสือรับสภาพหนี้
๖.๕ ระงับสิทธิ หมายความว่าถึงการทำที่มุ่งหมายให้สิทธิที่ตนมี
อยู่ระงับไป เช่น คำเป็นลูกหนี้ขาวและขาวทำหนังสือยกหนี้ให้คำ

ข้อ ๑

ประเภทของนิติกรรม

กฎหมายได้แบ่งแยกนิติกรรมออกเป็นประเภทๆ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะ
ทราบว่าการนิติกรรมนั้นๆ มีผลเกิดขึ้นในทางกฎหมายเมื่อใดและก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่
ที่ตามกฎหมายเพียงใด โดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. นิติกรรมฝ่ายเดียวและนิติกรรมสองฝ่าย นิติกรรมฝ่ายเดียวหมายถึง
ความว่านิติกรรมที่เกิดขึ้นทันทีโดยการแสดงเจตนาของบุคคลแต่ฝ่ายเดียว เช่น
พินัยกรรม เป็นต้น ส่วนนิติกรรมสองฝ่ายหมายความว่านิติกรรมนั้นจะเกิดผลต่อเมื่อ
การแสดงเจตนาอันเป็นคำเสนอและคำสนองของบุคคลสองฝ่ายตรงกันซึ่งเรียกว่าสัญญา
เช่น ซื้อขาย แลกเปลี่ยน เป็นต้น

๒. นิติกรรมมีผลเมื่อผู้ทำมีชีวิตอยู่และนิติกรรมมีผลเมื่อผู้ทำตายแล้ว
นิติกรรมมีผลเมื่อผู้ทำมีชีวิตอยู่ หมายความว่านิติกรรมมีผลทันทีที่มีการทำหรือมีผล
ตามกำหนดระยะเวลาที่ระบุไว้ในนิติกรรมในขณะที่ผู้กระทำมีชีวิตอยู่ เช่น ถ้า
ประกัน แลกเปลี่ยน ส่วนนิติกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีผลเมื่อผู้ทำถึงแก่ความตายแล้ว
หมายความว่านิติกรรมนั้นจะไม่เกิดผลจนกว่าผู้กระทำจะได้ตายไปแล้ว เช่น พินัยกรรม
 เป็นต้น

๓. นิติกรรมที่มีค่าตอบแทนและนิติกรรมที่ไม่มีค่าตอบแทน นิติกรรม
ที่มีค่าตอบแทน หมายความว่าผู้ทำนิติกรรมทั้งสองฝ่ายต่างมีประโยชน์ตอบแทนซึ่ง

กันและกัน นิติกรรมที่มีค่าตอบแทนนี้เป็นนิติกรรมสองฝ่าย เช่น เช่าทรัพย์ ผัก
ทรัพย์โดยมีบำเหน็จ ส่วนนิติกรรมที่ไม่มีค่าตอบแทน หมายความว่าผู้ทำนิติกรรม
ฝ่ายหนึ่งไม่ได้รับประโยชน์ตอบแทน แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้รับประโยชน์ นิติกรรมที่ไม่มี
ค่าตอบแทนนี้อาจเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวหรือนิติกรรมสองฝ่ายก็ได้ เช่น ให้ ยืม ผัก
ทรัพย์โดยไม่มีบำเหน็จ เป็นต้น

๔. นิติกรรมที่มีเงื่อนไข เงื่อนไขเวลาและนิติกรรมที่ไม่มีเงื่อนไขเงื่อนไข
เวลา นิติกรรมที่มีเงื่อนไข หมายความว่านิติกรรมนั้นจะมีผลหรือสิ้นผลก็ต่อเมื่อเงื่อนไข
ไซตามทีระบุไว้ได้สำเร็จลง เช่น ก. กล่าวว่า จะซื้อรถจาก ข. ถ้าพรุ่งนี้ฝนตก นิติกรรม
ระหว่าง ก และ ข. ยังไม่เกิดขึ้นจนกว่าพรุ่งนี้และฝนตก ถ้าพรุ่งนี้ฝนไม่ตกนิติกรรม
นั้นก็ยังไม่เกิดขึ้นเช่นกัน เป็นต้น นิติกรรมที่มีเงื่อนไขเวลาหมายความว่านิติกรรมนั้นเกิดขึ้น
แล้วแต่จะบังคับได้หรือการบังคับได้จะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อถึงเวลานั้น ๆ เช่น คำทำสัญญา
ยืมเงินจากชาวมีระยะเวลา ๕ ปี เช่นนี้สัญญายืมเงินได้เกิดขึ้นแล้วแต่ชาวจะทวงเงิน
จากคำได้ก็ต่อเมื่อระยะเวลา ๕ ปี ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ส่วนนิติกรรมที่ไม่มีเงื่อนไข
เงื่อนไขเวลา หมายความว่านิติกรรมที่เกิดผลทันทีนับแต่เวลาแสดงเจตนา เช่น ก.
ทำสัญญาซื้อหนังสือจาก ข. เป็นต้น

ข้อ ๒.

หลักเกณฑ์ในการก่อให้เกิดนิติกรรม

นิติกรรมจะเกิดผลสมบูรณ์ตามกฎหมายก็ต่อเมื่อเข้าหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ผู้กระทำมีความสามารถที่จะทำนิติกรรมได้ หมายความว่าผู้นั้นจะ
ต้องไม่เป็นผู้ต้องห้ามหรือถูกจำกัดไม่ให้ทำนิติกรรมเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ คือ

๑.๑ ผู้เยาว์ บุคคลประเภทนี้กฎหมายห้ามไม่ให้ทำนิติกรรมเนื่องจาก มีอายุน้อยมีความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ยังไม่เพียงพอเท่ากับผู้บรรลุนิติภาวะ อาจ ถูกหลอกให้ทำนิติกรรมในทางเสียเปรียบคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้^(๑) ดังนั้นผู้แทนโดยชอบ ธรรมจึงเป็นผู้ทำนิติกรรมแทนผู้เยาว์ หรือผู้เยาว์จะทำนิติกรรมเองก็ต้องได้รับอนุญาต จากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน มิฉะนั้นการนั้นจะเป็นโมฆียะ เช่น ผู้เยาว์จะซื้อรถยนต์ จะต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน แต่มีนิติกรรมบางอย่างที่ กฎหมายยอมให้ผู้เยาว์ทำได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้แทนโดยชอบธรรม^(๒) เช่น ผู้เยาว์จะซื้ออาหารรับประทาน ผู้เยาว์ก็สามารถทำได้แม้ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้แทนโดย ชอบธรรม^(๓)

๑.๒ คนไร้ความสามารถ คือคนวิกลจริตซึ่งศาลมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ ความสามารถ บุคคลประเภทนี้ถูกห้ามอย่างเด็ดขาดไม่ให้ทำนิติกรรมเนื่องจากวิกล จริตไม่สามารถเข้าใจการกระทำของตนได้ และมีผู้อนุบาลเป็นผู้ทำนิติกรรมแทน การ ใดที่คนไร้ความสามารถทำการนั้นเป็นโมฆียะ เช่น ก. วิกลจริตและถูกศาลสั่งให้เป็น คนไร้ความสามารถ ข. มาหลอก ก. ให้ทำสัญญาขายรถยนต์ให้กับตน การขายรถยนต์ ครั้งนี้อาจถูกบอกล้าง อันทำให้มีผลเหมือนไม่ได้มีการซื้อขายกันเลยได้ ส่วนคนวิกล- จริตซึ่งศาลยังมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้นกระทำการใดๆ ลง การนั้นย่อม สมบูรณ์ จะถือว่าเป็นโมฆียะ ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่า

- ก. ได้กระทำลงในเวลาซึ่งบุคคลนั้นวิกลจริตอยู่และ
- ข. คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่า ผู้ทำนั้นเป็นบุคคลวิกลจริต

๑.๓ คนเสมือนไร้ความสามารถ คือบุคคลซึ่งไม่สามารถทำงาน ของตนเองได้เพราะกายพิการหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ทิศสุรยาเมา^(๔) ฯลฯ

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๒๖

(๒) ป.พ.พ. มาตรา ๒๒-๒๕

(๓) ป.พ.พ. มาตรา ๒๕๑ และมาตรา ๓๑

(๔) ป.พ.พ. มาตรา ๓๔

บุคคลประเภทนี้กฎหมายไม่ห้ามทำนิติกรรมโดยเด็ดขาด เพราะยังสามารถเข้าใจการกระทำของตนเองได้แต่เนื่องจากไม่สามารถดำเนินกิจการของตนเองให้ดำเนินไปด้วยดี กฎหมายจึงห้ามไม่ให้คนเหล่านี้ทำนิติกรรมที่สำคัญบางอย่าง^(๑) เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ เช่น ก. คนเสมือนไร้ความสามารถจะยกรถยนต์ให้ ข. หรือบุคคลอื่นใดไม่ได้ เว้นแต่ ก. ผู้พิทักษ์จะให้ความยินยอม มิฉะนั้นการยกให้ครั้งนี้เป็นโมฆียะอาจถูกบอกล้างยกเลิกได้^(๒)

๒. การแสดงเจตนาทำนิติกรรมจะต้องไม่วิปริต คือไม่แสดงเจตนาไปเพราะสำคัญผิด ถูกข่มขู่หรือถูกกลฉ้อฉล^(๓) นิติกรรมใดเกิดจากการแสดงเจตนาวิปริต นิติกรรมนั้นอาจเป็นโมฆะหรือโมฆียะแล้วแต่กรณี เช่น ดินจ้างฟ้าปลูกบ้านโดยสำคัญผิดว่าฟ้าเป็นนายช่างปลูกบ้านแต่ปรากฏว่าฟ้าเป็นพ่อค้าเครื่องก่อสร้าง นิติกรรมระหว่างดินกับฟ้าเป็นโมฆียะ เพราะดินสำคัญผิดในคุณสมบัติของฟ้า

๓. วัตถุประสงค์ของนิติกรรมต้องไม่ต้องห้ามด้วยกฎหมาย โดยชัดแจ้งหรือเป็นการพันวิสัยหรือชัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน มิฉะนั้นนิติกรรมนั้นจะเป็นโมฆะซึ่งอธิบายได้ดังนี้ คือ

วัตถุประสงค์ คือ ประโยชน์สุดท้ายที่ผู้กระทำนิติกรรมต้องการหรืออีกนัยหนึ่งมูลเหตุที่ผู้ทำนิติกรรมได้ทำนิติกรรมไปเพื่อประโยชน์อันใด สิ่งนั้นก็เป็วัตถุประสงค์

๓.๑ นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ที่ประสงค์ต้องห้ามด้วยกฎหมายโดยชัดแจ้งหมายความว่าวัตถุประสงค์แห่งนิติกรรมนั้นชัดต่อบทกฎหมาย เช่น คำทำสัญญาจ้างแวง

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๓๕

(๒) ป.พ.พ. มาตรา ๓๕

(๓) ดูหน้า ๑๑๕, ๑๑๖

๑,๐๐๐ บาทให้ไปฆ่าขาว สัญญาเป็นโมฆะ คำหรือแรงก็ตามจะบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามสัญญาไม่ได้

๓.๒ วัตถุประสงค์ของนิติกรรมขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายความว่าวัตถุประสงค์แห่งนิติกรรมที่ทำกันนั้น ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้ แต่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น ๓ ทำสัญญาให้เงินตรา ๕,๐๐๐ บาท โดยสาจะต้องไม่ฟ้องคดีอาญาแผ่นดิน สัญญาเป็นโมฆะเพราะข้อตกลงดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓.๓ วัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นพันวิสัย คือ ผู้กระทำนิติกรรมไม่อาจจะได้รับประโยชน์ตามที่ตนต้องการจากนิติกรรมที่ทำกันได้อย่างแน่แท้ เช่น ก. ทำสัญญาซื้อม้าจาก ข. โดยตกลงกันด้วยว่าม้าตัวนั้นจะต้องใช้เหาะได้ สัญญานี้ก็เป็นโมฆะเพราะมีวัตถุประสงค์พันวิสัยที่ม้าจะเหาะได้

๔. นิติกรรมนั้นต้องทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ มิฉะนั้นนิติกรรมนั้นจะเป็นโมฆะ^(๑) แบบของนิติกรรมที่สำคัญๆ แบ่งออกได้เป็น ๔ ชนิด คือ

๔.๑ แบบที่ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ใช้กับนิติกรรมที่สำคัญๆ เหตุที่ต้องทำตามแบบก็เพื่อให้มีหลักฐานมั่นคงอันจะเป็นประโยชน์ระหว่างคู่กรณีซึ่งทำนิติกรรม และให้ประชาชนทั้งหลายซึ่งอาจต้องเกี่ยวข้องกับรู้เห็นด้วย นิติกรรมที่ต้องทำตามแบบนี้ได้แก่การทำนิติกรรมเกี่ยวข้องกับสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์บางอย่างที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษ เช่น ก. ทำสัญญาซื้อที่ดินจาก ข. นิติกรรมซื้อขายที่ดินครั้งนี้ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะ

๔.๒ แบบที่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ จะเห็นได้ว่าแบบนี้ใช้สำหรับนิติกรรมที่มีความสำคัญเช่นกัน แต่มีความสำคัญรองลงมาจากแบบแรก ทั้ง

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๕

นี้ก็เพื่อประโยชน์ของบุคคลทั่วไปซึ่งมีส่วนได้เสีย ตัวอย่างนิติกรรมที่กฎหมายบังคับให้
จดทะเบียน เช่น การจดทะเบียนบริษัทจำกัด การจดทะเบียนสมาคม การจดทะเบียน
รับบุตรบุญธรรม

๔.๓ แบบที่ต้องทำเป็นหนังสือ คือ ต้องทำนิติกรรมเป็นลายลักษณ์อักษร
และลงลายมือชื่อผู้ทำนิติกรรมทั้งสองฝ่าย เช่น การทำสัญญาเช่าซื้อ ถ้าไม่ทำเป็น
หนังสือ การเช่าซื้อนั้นเป็นโมฆะ

๔.๔ แบบอื่นๆ นอกเหนือจากสามแบบข้างต้น เช่น การยืมจะต้องมี การ
ส่งมอบ ทรัพย์สินต้องมีรายการกำกับที่กฎหมายระบุไว้^(๑) มิฉะนั้นจะไม่สมบูรณ์

บทที่ ๒

การแสดงเจตนา

ข้อ ๑

ความหมายของการแสดงเจตนา

การแสดงเจตนาหมายความถึงการทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งให้บุคคลภายนอก
ทราบว่าผู้กระทำมีความประสงค์เช่นไร การแสดงเจตนาเพื่อทำนิติกรรมหมายความว่า
การแสดงความประสงค์ของผู้กระทำนิติกรรมออกมาว่าต้องการจะผูกความสัมพันธ์ใน
ทางกฎหมายอย่างไร ซึ่งอาจแสดงเจตนาออกมาโดยการกระทำหรือทางวาจาหรือทำ
เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ก. บอกขายของชิ้นหนึ่งให้แก่ ข. ในราคา ๕ บาท ข. ยื่น
เงิน ๕ บาทให้แก่ ก. เช่นนี้ การแสดงเจตนาของ ก. คือการเสนอขายโดยทางวาจา
ส่วนการแสดงเจตนาของ ข. คือการเสนอซื้อโดยการกระทำ เป็นต้น โดยปกติแล้วผู้

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๘ ฯลฯ

กระทำแสดงเจตนาออกมาอย่างไร กฎหมายก็ยอมรับบังคับบัญชาให้ตามนั้น เว้นแต่ คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะรู้ถึงเจตนาอันซ่อนอยู่ในใจของผู้แสดงนั้น เช่น ก. ต้องการ แลกเปลี่ยนปากกา กับ ข. ข. ก็ทราบแต่ก็รับปากกาของ ก. มาโดยไม่มอบปากกาของ ตนให้ ข. เช่นนี้ ก. พึงเรียกร้องให้ ข. ส่งมอบปากกาให้ ก. ได้ แต่มีการแสดง เจตนาบางอย่างที่อาจบังคับกัน ไม่ได้ตามกฎหมาย หรืออาจถูก บอกล้าง ได้ โดยเหตุที่ เจตนาในใจกับเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกัน

ข้อ ๒

การแสดงเจตนาที่ต้องเสื่อมเสียเพราะการกระทำของตน

๑. การแสดงเจตนาหลง หมายความว่า คู่กรณี ไม่ได้มีเจตนาทำนิติกรรม กันขึ้นจริงๆ แต่ทำขึ้นเพื่อลวง (หลอก) บุคคลภายนอกให้เข้าใจว่าคนประสงค์จะทำ นิติกรรมเช่นนั้น นิติกรรมที่ทำกันนั้นจึงใช้บังคับคู่กรณีกันไม่ได้^(๑) เช่น ก. ให้เงิน ๕๐๐ บาท ข. เพื่อลวงนางสาว ก. ว่า ก. เป็นมหาเศรษฐีแจกเงินเพื่อนคราวละมาก ๆ นางสาว ก. จะได้หลงรักโดยที่ ข. ก็รู้ยู่ที่ว่า ก. ไม่ได้ยกเงินให้ตนจริงๆ เพราะ ก. เคยทำเช่นนี้อยู่เสมอ ทั้งนี้ ข. จะต้องคืนเงิน ๕๐๐ บาทให้กับ ก. จะอ้างว่า ก. ให้เงิน ตนไม่ได้ แต่ถ้าบุคคลภายนอกกล่าวคือมิใช่ ก. หรือ ข. ทำการโดยสุจริต ต้องเสีย หายเพราะการแสดงเจตนาหลงแล้วคู่กรณีจะยกการแสดงเจตนาหลงขึ้นต่อสู้ไม่ได้ เช่น ค่ายกพระสมเด็จพระเจ้าให้แคง โดยลวงชาวให้เข้าใจว่าค้ำมีพระมากมายซึ่งตามกฎหมายแล้ว แคงจะต้องคืนพระองค์นั้นให้ค้ำ แต่ต่อมาแคงนำพระองค์นั้นไปขายให้เขียว เขียวจึง รับซื้อไว้โดยเข้าใจว่าพระองค์นั้นเป็นของแคงจริง เช่นนี้ค้ำจะไปขอพระจากเขียวคืน โดยอ้างว่าพระไม่ใช่ของแคง ที่ยกให้แคงนั้นเป็นการยกให้หลอก ๆ ไม่ได้ เพราะ เขียวเสียเงินซื้อพระโดยสุจริต

(๑) ฎ.ท.ท. มาตรา ๑๑๘

๒. **นิติกรรมอำพราง** ข้อนี้ก็มีลักษณะทำนองเกี่ยวกับการแสดงเจตนาลวง เพราะว่ามี การลวงบุคคลอื่น แต่ที่แตกต่างกันคือนิติกรรมอำพรางนั้นจะต้องมีการทำนิติกรรมกันขึ้น ๒ อัน นิติกรรมอันหนึ่งเป็นนิติกรรมที่แท้จริงของคู่กรณีไม่เปิดเผยให้ผู้อื่นทราบ แต่นิติกรรมอีกอันหนึ่งเป็นนิติกรรมที่ลวงผู้อื่นให้เข้าใจว่าคู่กรณีได้ตกลงทำนิติกรรมอันนี้กัน ทั้งนี้นิติกรรมที่แท้จริงจึงถูกนิติกรรมที่เปิดเผยอำพราง จึงต้องบังคับกันตามนิติกรรมที่แท้จริง ซึ่งเรียกนิติกรรมนี้ว่านิติกรรมอำพราง ที่กล่าวว่าต้องบังคับกันตามนิติกรรมที่แท้จริงนั้นหมายความว่านิติกรรมที่แท้จริงเป็นนิติกรรมประเภทใดก็ต้องใช้กฎหมายลักษณะนั้นบังคับ กล่าวคือถ้านิติกรรมที่แท้จริงเป็นเรื่องฝากทรัพย์ก็ต้องเอาบทบัญญัติเรื่องฝากทรัพย์มาใช้บังคับ แต่ทั้งนี้นิติกรรมที่แท้จริงต้องไม่ขัดต่อกฎหมายด้วยมิฉะนั้นจะบังคับกันไม่ได้เลย (ขอให้สังเกตว่าการแสดงเจตนาลวงนั้นคู่กรณีทำนิติกรรมกันเพียงอันเดียวเท่านั้น) เช่น ก. ผู้เป็นปู่จะยกบ้านหลังหนึ่งให้กับ ข. ผู้เป็นหลานคนหนึ่ง แต่กลัวหลานคนอื่นรู้จะหาว่าลำเอียง จึงทำนิติกรรมขึ้น ๒ อันคือ ก. ทำสัญญาขายบ้านหลังนี้ให้กับ ข. เพื่อลวงหลานคนอื่น ๆ ให้เข้าใจว่าไม่ได้ยกบ้านให้ ข. โดยเสน่หา และนิติกรรมนี้เปิดเผยให้คนอื่นทราบ ส่วนนิติกรรมอีกอันหนึ่งคือ ก. ทำสัญญายกบ้านให้ ข. แต่นิติกรรมนี้ซ่อนปิดบังไว้ไม่ให้หลานคนอื่นรู้ รู้เฉพาะ ก. กับ ข. เท่านั้น เช่นนี้จะต้องบังคับกันตามนิติกรรมที่ยกให้ ไม่ใช่นิติกรรมซื้อขาย^(๑)

๓. **การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด** ความสำคัญผิดคือความเข้าใจผิดอย่างใดอย่างหนึ่งจึงได้แสดงเจตนาออกมา จะเห็นได้ว่าเจตนาที่แสดงออกมาและเจตนาอันแท้จริงไม่ตรงกันโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ตัว ซึ่งแตกต่างกับข้อ ๑ และข้อ ๒ ที่กล่าวข้างต้น เพราะข้อ ๑ และข้อ ๒ นั้นผู้แสดงเจตนาารู้ตัว การสำคัญผิดในการทำนิติกรรมนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุต่างๆ กัน ฉะนั้นนิติกรรมที่เกิดจากการสำคัญผิดจึงมี

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๘ วรรค ๒

ผลไม่เหมือนกัน ถ้าเป็นการสำคัญผิดในสิ่งที่ไม่เป็นสาระสำคัญ เช่น สำคัญผิดจาก มุตเหตุชกจูงใจนิตกรรมนั้นก็ยังสมบูรณ์ เช่น คำเข้าใจว่าหนังสือของคำหายจึงไปซื้อ หนังสือจากชาวใหม่ นิตกรรมชื้อขายระหว่างคำกับชาวสมบูรณ์ ส่วนความสำคัญผิด ที่จะทำให้นิตกรรมเสียไปอาจเกิดได้เพราะสำคัญผิดในสาระสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าความสำคัญผิดที่เป็นสาระสำคัญนั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้ กระทำนิตกรรมแล้ว นิตกรรมนั้นก็ยังสมบูรณ์ เช่น คำทั้งๆ ที่รู้ว่าเขาไม่ใช่เขี้ยวผู้ ผู้ซึ่งตนประสงค์จะให้เงินแต่ก็ยังให้อีก เช่นนี้การให้เงินสมบูรณ์ ความสำคัญผิดที่ ทำให้นิตกรรมเสื่อมเสียนั้นแบ่งออกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

๓.๑ สำคัญผิดในสาระสำคัญแห่งนิตกรรม ความสำคัญผิดนี้จะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ มีผลเหมือนไม่ได้ทำนิตกรรมกันสิ่งที่เป็นสาระสำคัญแห่งนิตกรรม คือ (๒)

๓.๑.๑ ตัวบุคคล หมายความว่าต้องการทำนิตกรรมกับบุคคลหนึ่ง แต่ได้ไปทำนิตกรรมกับบุคคลอีกคนหนึ่ง โดยสำคัญผิด (เข้าใจผิด) คิดว่าทำกับ บุคคลซึ่งต้องการ เช่น ก. ต้องการให้ ข. ช่างฝีมือตีวาครูปให้ แต่ได้ไปทำสัญญาว่า จ้างให้วาครูปกับ ค. โดยสำคัญผิดคิดว่า ค. เป็น ข. เช่นนี้การทำสัญญาจ้างทำของ ระหว่าง ก. ค. เป็นโมฆะ

๓.๑.๒ ลักษณะของนิตกรรม คือ ต้องการทำนิตกรรมชนิดหนึ่ง แต่ได้ทำนิตกรรมอีกชนิดหนึ่งโดยสำคัญผิดคิดว่าได้ทำนิตกรรมชนิดแรกตามที่ต้องการ เช่น ก. ต้องการทำสัญญาจำนองที่ดินกับ ข. แต่ได้ทำเป็นขายฝากที่ดินโดยเข้าใจ ว่าการกระทำดังกล่าวเรียกว่าทำสัญญาจำนอง เช่นนี้การขายฝากที่ดินเป็นโมฆะ

๓.๑.๓ วัตถุประสงค์แห่งนิตกรรม คือวัตถุประสงค์ที่ชำระหนี้ตนเอง เช่น ก. ขายข้าวสารให้ ข. แต่ได้ส่งมอบข้าวเหนียวให้ ข. ดังนี้เรียกว่า ก. สำคัญผิดในวัตถุประสงค์แห่งนิตกรรม นิตกรรมดังกล่าวย่อมเป็นโมฆะ

(๒) ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๘

๓.๒ สำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินถือได้ว่าเป็นสาระสำคัญอันเป็นเหตุทำให้นิติกรรมนี้เป็น โฆษียะ คือผู้แสดงเจตนาเข้าใจว่าบุคคลที่ตนเข้ากระทำนิติกรรมนั้นมีคุณสมบัติหรือมีทรัพย์สินที่ตนประสงค์ จึงเข้าทำนิติกรรมด้วย เช่น ก. เข้าใจว่า ข. เป็นช่างวาดรูปซึ่งได้รับรางวัลที่ ๑ ในการประกวด จึงได้ว่าจ้าง ข. มาวาดรูป แต่ปรากฏว่า ข. หาได้รับรางวัลที่ ๑ ไม่ นิติกรรมระหว่าง ก. ข. เป็น โฆษียะ

ข้อ ๓

การแสดงเจตนาที่ตอ้งเสื่อมเสียเพราะการกระทำ

ที่มีชอบด้วยกฎหมายของบุคคลอื่น

การแสดงเจตนาเสื่อมเสียเพราะเกิดจากการกระทำที่มีชอบด้วยกฎหมายของบุคคลอื่น คือหากว่าไม่มีการกระทำบางอย่างที่มีชอบด้วยกฎหมายของบุคคลอื่นแล้ว ผู้แสดงเจตนาไม่แสดงเช่นนั้น ผลก็คือการแสดงเจตนาเช่นนั้นเป็น โฆษียะอาจบอกล้างไม่ให้มีผลบังคับตามกฎหมายได้ ในเรื่องนี้ขอแบ่งพิจารณา ดังนี้ คือ

๑. กลฉ้อฉล การแสดงเจตนาอันเกิดจากกลฉ้อฉลหมายความว่า มีบุคคลอื่นใช้อุบายหลอกลวงโดยวาจาหรือการกระทำหรือการนิ่ง^(๑) บุคคลอื่นในที่นี้อาจเป็น คู่กรณีเองหรือบุคคลภายนอกก็ได้ การนิ่งที่เป็นกลฉ้อฉลอันจะทำให้นิติกรรมเป็น โฆษียะจะคงถึงขนาดที่ถ้าหากผู้แสดงเจตนาทราบข้อความที่ปกปิดแล้วจะไม่แสดงเจตนาทำนิติกรรม และผู้แสดงเจตนาได้แสดงเจตนาไปเพราะการลวงเช่นนั้นจะมีผลทำให้การแสดงเจตนาเป็น โฆษียะ การแสดงเจตนาอันเกิดจากกลฉ้อฉลของคู่กรณี เช่น ก. บอกขายแหวนทองชูบวงหนึ่งกับ ข. โดย ก. พุทหลอก ข. ว่าเป็นแหวนทองคำ หรือ ข. ตาม ก. ว่าแหวนวงนี้เป็นแหวนทองคำใช้ไหม ก. พักหน้า หรือ ข.

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๖๑

บอก ก. ว่าที่ซื้อแหวนวงนั้นเพราะกำลังต้องการแหวนทองคำ ก. ก็นิ่งเสียไม่ปฏิเสธ
ว่าแหวนวงนี้ไม่ใช่แหวนทองคำและโดยการหลอกลวงอย่างหนึ่งอย่างใดของ ก. กจึง
กล่าวเป็นเหตุให้ ข. ทกลงซื้อแหวนวงนั้นไป การซื้อขายครั้งนี้เป็นโมฆียะ ข. อาจ
บอกล้างเลิกสัญญาได้

กลฉ้อฉลของบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่คู่กรณี (คู่สัญญา) อันจะทำให้การ
แสดงเจตนาของคู่กรณีฝ่ายหนึ่งเป็นโมฆียะนั้น คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้หรือควรรู้
ถึงกลฉ้อฉลนั้น (๒) เช่น คำหลอกแกล้งว่ารถของเขียวมีสภาพดีเพิ่งซื้อไม่ถึงปี โดยที่
ขณะนั้นเขียวยังอยู่ ณ ที่นั้นแต่ไม่ปฏิเสธว่ารถของตนต้องซ่อมอยู่เสมอและซื้อมานาน
แล้ว แกล้งหลงเชื่อจึงซื้อรถคันนั้นไป เช่นนี้แกล้งยอมบอกเลิกไม่ซื้อรถคันดังกล่าวกับ
เขียวได้ แม้เขียวจะไม่ได้เป็นผู้ขายหลอกลวงก็ตาม

ข้อยกเว้น นิติกรรมที่เกิดจากกลฉ้อฉลบางครั้งอาจไม่เป็น โมฆียะกรรม
ก็ได้ ถ้าหากว่ากลฉ้อฉลนั้นเป็นเพียงกลฉ้อฉลเพื่อเหตุ กล่าวคือ ผู้กระทำนิติกรรม
ประสงค์จะทำนิติกรรมอยู่แล้ว แต่เมื่อถูกอีกฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล จึงเป็นเหตุทำให้ตน
ต้องรับภาระหนักขึ้น เช่น คำประสงค์จะซื้อรถจากขายอยู่แล้วแต่ถูกขายหลอกว่ารถ
ตนก็เกินกว่าที่ควรเป็น และคำจึงซื้อด้วยราคาที่สูงกว่าปกติ เช่นนี้ คำหาทางเลิก
สัญญาได้ไม่ ถ้าคงได้แต่เรียกค่าสินไหมทดแทนจากขายได้เท่านั้น

๒. การข่มขู่ การข่มขู่หมายความว่ามิบุคคลอื่นกระทำการให้ผู้ทำนิติ
กรรมเกิดความกลัวว่าจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตร่างกาย แก่สกุลหรือแก่ทรัพย์สิน
สินของผู้แสดงเจตนาและภัยนั้นใกล้จะถึง และภัยอันจะเกิดจากการข่มขู่ร้ายแรงถึง
ขนาดที่ทำให้ผู้ถูกข่มขู่กลัว จนเป็นเหตุทำให้ผู้ถูกข่มขู่แสดงเจตนาไปตามที่ผู้ข่มขู่
ประสงค์ เป็นเหตุให้การแสดงเจตนาอันเกิดการข่มขู่เป็นโมฆียะ เช่น ก. ขู่ ข.

(๒) ป.พ.พ. มาตรา ๑๒๑ วรรค ๒

ว่าถ้า ข. ไม่ยกทรัพย์สินสมบัติให้ตนหรือให้กับ ค. แล้ว ก. จะเอาลูกของ ข. ไปฆ่า ข. ก็ลี้จึงทำหน้าที่สอยทรัพย์สินสมบัติให้ ก. หรือ ค. แล้วแต่กรณี การยกให้ครั้งนี้ เป็นโมฆียะ ข. บอกล้างได้ แม้การที่ ข. ยกทรัพย์สินสมบัติให้ ค. เกิดจากการข่มขู่ของ ก. บุคคลภายนอกซึ่งไม่ใช่คู่สัญญายกให้ก็ตามการยกให้ก็เป็นโมฆียะ^(๑)

แต่ถ้าการข่มขู่เป็นการขู่ว่าจะใช้สิทธิโดยปกตินิยมหรือเนื่องจากความ นับถือยำเกรง กล่าวคือผู้ขู่จะได้ใช้สิทธิที่ตนมีอยู่ โดยชอบด้วยกฎหมายหรือจารีต ประเพณีผู้ถูกขู่จึงได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมไปเพราะเกรงคำขู่ นั้น นิติกรรมนี้สมบูรณ์ หากเป็นโมฆียะไม่ เช่น ก. ให้เงิน ข. ๕๐๐ บาท เพราะ ข. ผู้เป็นเจ้าของเห็นว่าถ้าไม่ ให้จะฟ้องร้องต่อศาลหรือเพราะ ข. ผู้เป็นบิดาขู่ว่าถ้าไม่ ให้จะคัดการเป็นพ่อลูกกัน เช่นนี้การให้ครั้งนี้สมบูรณ์ ภายหลัง ก. จะบอกล้างเรียกเอาเงิน ๕๐๐ บาทจาก ข. คืนหาได้ไม่

ข้อ ๔

การแสดงเจตนาจะเกิดผลเมื่อใด

ผลของการแสดงเจตนาจะเกิดขึ้นเมื่อใด จะต้องแยกพิจารณา ดังนี้ คือ

๑. การแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า การแสดงเจตนาในยอมมี ผลทันทีนับแต่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงการแสดงเจตนา นั้น การแสดงเจตนาเฉพาะ หน้า นั้นหมายความว่ารวมถึงการแสดงเจตนาทางโทรศัพท์ วิทยุ หรือวิธีอื่นใดโดยที่คู่ กรณีกฝ่ายหนึ่งทราบการแสดงเจตนาในทันทีและคู่กรณีสามารถพุดจาได้ตอบกันได้ เช่น ก. แสดงเจตนาต่อ ข. ซึ่งอยู่เชียงใหม่โดยทางโทรศัพท์ทางไกล เช่นนี้เรียกว่า ได้แสดงเจตนาเฉพาะหน้าแล้ว เพราะ ข. สามารถทราบเจตนาของ ก. ได้ทันทีโดย อาจบอกรับหรือปฏิเสธได้

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๒๘

๒. การแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่ห่างโดยระยะทาง หมายความว่าผู้รับ
การแสดงเจตนามีอาจจะทราบถึงการแสดงเจตนาอันได้ทันทีและในกรณีเช่นนี้ความ-
เห็นของนักกฎหมายแตกแยกไปหลายฝ่ายว่า ควรจะถือว่าการแสดงเจตนามีผลเมื่อใด
ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะความเห็นของนักกฎหมายไทยซึ่งปรากฏในมาตรา ๑๓๐ ว่าการ
แสดงเจตนาต่อบุคคลที่อยู่ห่างโดยระยะทาง ให้มีผลนับแต่เวลาที่ไปถึงคู่กรณีอีกฝ่าย
หนึ่ง เช่น ถ้าแสดงเจตนาเสนอขายบ้านให้แดงโดยทางจดหมาย คำเสนอของคำย่อมมี
ผลนับแต่เวลาที่จดหมายไปถึงแดง คือนับแต่เวลาที่บุรุษไปรษณีย์นำจดหมายไปใส่ใน
ตู้รับจดหมายของแดงหรือมอบไว้ให้แก่บุคคลที่อยู่ในครอบครัวของแดง โดยไม่
คำนึงว่าแดงจะได้ฉีกจดหมายอ่านแล้วหรือไม่ เช่นเดียวกันในเรื่องการบอกล้างการ
แสดงเจตนา ซึ่งก็ย่อมมีผลเป็นแต่วันที่การบอกล้างนั้นไปถึง ฉะนั้นปัญหาจึงเกิดขึ้น
ว่าถ้าการแสดงเจตนาและการบอกล้างการแสดงเจตนา ไปถึงพร้อมกัน การแสดง
เจตนาอันจะมีผลหรือไม่ ในเรื่องนี้กฎหมายได้วางหลักเกณฑ์ว่าถือว่าการแสดง
เจตนาอันไม่เกิดผลเลย ฉะนั้น หากการบอกล้างการแสดงเจตนาไปถึงก่อนการ
แสดงเจตนา การแสดงเจตนาอันก็ย่อมไร้ผลเช่นกัน เช่น ก. แสดงเจตนาซื้อที่ดิน ข.
โดยทำเป็นจดหมายส่งไปถึง ข. ที่เชียงใหม่ แต่เมื่อได้แสดงเจตนาไปแล้ว ก. เปลี่ยน
ใจส่งโทรเลขบอกล้างไป โทรเลขนั้นอาจถึงก่อนหรือพร้อมกับจดหมายของ ก. ได้
ถ้าเป็นเช่นนี้ ถือว่าการแสดงเจตนาซื้อที่ดินของ ก. ไร้ผล แต่ถ้าโทรเลขนั้นถึงภาย-
หลัง ถือว่าการแสดงเจตนาของ ก. เกิดผลก่อนแล้ว

บทที่ ๓

โมฆะและโมฆียะกรรม

ข้อ ๑

ความหมายของ โมฆะและ โมฆียะกรรม

โมฆะ หมายความว่า การเสียเปล่าใช้บังคับไม่ได้เลย ฉะนั้น นิติกรรมที่เป็นโมฆะ คือ นิติกรรมที่ไม่มีผลบังคับในทางกฎหมายเหมือนกับว่าไม่ได้ทำนิติกรรมกัน คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจะบังคับให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามข้อตกลงในนิติกรรมที่เป็นโมฆะไม่ได้ เช่น ก. ขายที่ดินให้กับ ข. โดยไม่ได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่นิติกรรมอันนี้เป็นโมฆะ^(๑) ก. จะบังคับให้ ข. ชำระเงินหรือ ข. จะบังคับให้ ก. โอนที่ดินให้ไม่ได้

โมฆียะ หมายความว่า นิติกรรมที่มีผลใช้บังคับกันได้จนกว่าจะได้มีการบอกล้างภายในกำหนดเวลา เมื่อบอกล้างแล้วนิติกรรมกลายเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรกที่ทำกัน เช่น ก. ช่มชู้ให้ ข. ขายม้าแข่งให้ตนในราคาสูง นิติกรรมนี้ใช้บังคับกันได้จนกว่า ข. จะบอกล้างและเมื่อบอกล้างแล้วการซื้อขายนี้จึงจะเป็นโมฆะ นิติกรรมที่เป็นโมฆียะกรรม นั้น เมื่อให้สัตยาบันแล้วจะมีผลสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรกและจะบอกล้างอีก ไม่ได้ เช่นตามตัวอย่างข้างต้น ภายหลังจากที่ ก. ช่มชู้ ข. ข. บอกตนก็อยากขายม้าตัวนั้นแล้ว จึงไม่คิดใจจะบอกเลิก เช่นนี้เรียกได้ว่า ข. ให้สัตยาบันแล้ว นิติกรรมจึงสมบูรณ์ ข. จะบอกล้างอีกไม่ได้

หนึ่งโมฆียะกรรมนั้นเมื่อได้บอกล้าง หรือให้สัตยาบันแล้วจะกลับมาให้สัตยาบันหรือบอกล้างอีกไม่ได้

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๔

เหตุที่ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะหรือโมฆียะนั้น ก็เนื่องมาจากการแสดงเจตนาที่เสื่อมเสียดังได้กล่าวไว้ข้างต้นนั่นเอง นอกจากนี้นิติกรรมที่ทำผิดจากแบบที่กฎหมายกำหนดก็เป็นโมฆะกรรมเช่นกัน เช่นนิติกรรมใดกฎหมายบังคับให้ต้องจดทะเบียน หากคู่กรณีไม่จดทะเบียนนิติกรรมนั้นก็จะเป็นโมฆะ เช่น การรับรองบุตร การสมรส เป็นต้น

ข้อ ๒

ลักษณะของ โมฆะกรรม

โมฆะกรรมนั้นมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. โมฆะกรรมนั้นไม่อาจให้สัตยาบันได้ คำว่า “สัตยาบัน” เป็นศัพท์กฎหมาย หมายความว่า การแสดงเจตนารับรองนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ ให้มีผลสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ระหว่างคู่กรณีตลอดไป โมฆะกรรมไม่อาจมีการให้สัตยาบันได้ เพราะนิติกรรมที่เป็นโมฆะนั้นได้เสียเปล่ามาตั้งแต่เริ่มทำ เช่น ก. ทำนิติกรรมขายผืนกับ ข. นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ เพราะวัตถุที่ประสงค์ต้องห้ามขัดแจ้งโดยกฎหมาย คู่กรณีย่อมไม่อาจให้สัตยาบันแก่โมฆะกรรมนั้น ๆ ได้

๒. โมฆะกรรมนั้นผู้มีส่วนได้เสียคนใดจะกล่าวอ้างขึ้นก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด บุคคลภายนอกคนใดก็ตามที่มีส่วนได้เสียในโมฆะกรรมนั้นย่อมอ้างได้ทั้งสิ้น คำว่า “มีส่วนได้เสีย” หมายความว่า บุคคลนั้นอาจได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ถ้าหากนิติกรรมอันนั้นมีผลใช้บังคับกันได้หรือเรียกอีกอย่างว่าอาจเกิดสิทธิหรือหน้าที่ขึ้นมา เช่น ก. ขายที่ดินให้ ข. โดยไม่จดทะเบียนและทำเป็นหนังสือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ค. เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาของ ก. อาจยกข้อต่อสู้ว่านิติกรรมนี้เป็นโมฆะต่อ ข. ได้ เพราะ ค. อาศัยที่ดินขายทอดตลาดชำระหนี้คนได้ ซึ่งเรียกว่า ค. มีส่วนได้เสีย

๓. โมฆะกรรมนั้นจะกล่าวอ้างขึ้นเมื่อใดก็ได้ ไม่มีกำหนดระยะเวลา (ไม่มีอายุความ) เช่น โมฆะกรรมนั้นหากทำขึ้นในวันนี้ พรุ่งนี้หรืออีก ๑ ปี ข้างหน้าหรือ ๑๐ ปีข้างหน้า ก็ยังกล่าวอ้างขึ้นได้

๔. ถ้าส่วนหนึ่งส่วนใดของนิติกรรมเป็นโมฆะ นิติกรรมนั้นย่อมเป็นโมฆะทั้งหมด เช่น ก. ซื้อแจกัน ๑ คู่ จาก ข. โดยเจตนาต้องการเอาไปใช้เป็นคู่ แต่ในขณะที่ทำสัญญานั้นแจกันได้แตกไป ๑ ใบ ฉะนั้นสัญญาซื้อขายระหว่าง ก. กับ ข. เป็นโมฆะทั้งหมด เนื่องจากการชำระหนี้กลายเป็นพันธวิสัย มิใช่ว่าเป็นโมฆะเฉพาะใบที่แตก คู่กรรมจะบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งรับเอาแต่เฉพาะแจกันที่ไม่แตกไม่ได้

แต่ในกรณีที่พึงสันนิษฐานได้โดยพฤติการณ์แห่งคู่กรรมว่าคู่กรรมเจตนาจะให้ส่วนที่สมบูรณ์แยกออกจากส่วนที่ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า คู่กรรมต้องการจะให้นิติกรรมนั้นสมบูรณ์เท่านั้น เช่นตามตัวอย่างข้างต้น ก. ซื้อแจกันโดยเจตนาแยกกันใช้คือต้องการไปใช้ใส่ดอกไม้บูชาพระ ๑ ใบ ส่วนอีก ๑ ใบ จะนำไปให้ของขวัญ ค. เช่นนี้นิติกรรมสำหรับแจกันใบที่ที่อยู่ยังสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ หรือถ้าทำสัญญากู้เงินเขียว ๕,๐๐๐ บาทโดยมีอัตราคอกเบี้ยร้อยละ ๒๕ ในเรื่องเกี่ยวกับอัตราคอกเบี้ยเป็นโมฆะ^(๑) แต่เรื่องค้ำเงินนั้นยังคงสมบูรณ์

๕. เป็นโมฆะแต่ถ้าไปเข้าแบบนิติกรรมอื่นที่สมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับ-
ฐานว่า ถ้าคู่กรรมรู้ว่าแม้นิติกรรมแบบที่ทำจะไม่สมบูรณ์แต่เข้าแบบอื่นที่สมบูรณ์ก็พอ
ใจจะให้นิติกรรมสมบูรณ์ตามแบบหลังนั้น เช่น ก. ทำสัญญายกที่ดินให้ ข. แต่ยังไม่
มิได้จะไปจดทะเบียน ต่อมา ก. ตาย ฉะนั้น สัญญาให้ที่ดินไม่สมบูรณ์ แต่ใช้บังคับ
กันได้ในเรื่องพินัยกรรมแบบทำเอง เพราะถูกต้องตามแบบพินัยกรรมนั้น

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๓๓๖

ข้อ ๓

ลักษณะของ โมฆะกรรม

โมฆะกรรมนั้นมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. อาจบอกกล่าวหรือให้สัตยาบันได้ การบอกกล่าวโมฆะกรรมหมายความว่า การแสดงเจตนาบอกเลิกหรือปฏิเสธนิติกรรมที่เป็นโมฆะมิให้มีผลใช้บังคับกันตามกฎหมาย และเมื่อบอกกล่าวแล้วถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะใช้ไม่ได้มาแต่เริ่มแรกที่ทำกัน ส่วนการให้สัตยาบันหมายถึงการรับรองนิติกรรมว่าใช้ได้สมบูรณ์
๒. ผู้มีสิทธิบอกกล่าวหรือให้สัตยาบัน ผู้ซึ่งจะบอกกล่าวโมฆะกรรมได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดไว้^(๑) กล่าวคือ ผู้ไร้ความสามารถหรือได้ทำการแสดงเจตนาโดยวิปริตหรือผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้พิทักษ์ หรือทายาทของบุคคลของผู้ไร้ความสามารถหรือของผู้แสดงเจตนาโดยวิปริตเท่านั้น คำว่าทายาทของบุคคลเช่นว่านั้น ตามที่กฎหมายใช้นั้น ไม่ได้หมายความรวมถึงทายาทของผู้จัดการแทนคือไม่รวมถึงทายาทของผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ด้วย เช่น ก. เป็นผู้ไร้ความสามารถทำสัญญาซื้อขายกับ ข. นิติกรรมระหว่าง ก. กับ ข. เป็นโมฆะเมื่อ ก. พ้นสภาพการเป็นผู้ไร้ความสามารถแล้ว ก. ย่อมบอกกล่าวหรือให้สัตยาบันนิติกรรมนี้ได้

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๓๑

๓. ระยะเวลาการบอกล้างและการให้สัตยาบัน การบอกล้างหรือให้สัตยาบันจะต้องกระทำภายในระยะเวลากฎหมายกำหนด คือ

๓.๑ ระยะเวลาบอกล้าง กฎหมายแบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ

๓.๑.๑ กำหนดระยะเวลา ๑ ปีนับแต่รู้ว่าได้มีการทำนิติกรรมนั้น กำหนดระยะเวลา ๑ ปีนี้เป็นอายุความที่สั้น คือรู้เมื่อใดก็ต้องบอกล้างภายใน ๑ ปี มิฉะนั้นจะบอกล้างอีกมิได้ เช่น ก. ผู้เยาว์ช้อรถจาก ข. กันหนึ่งเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ต่อมาวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ บิดาของ ก. ทราบเรื่องเข้า ถ้าบิดาของ ก. จะบอกล้างต้องบอกล้างเสียภายในวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ มิฉะนั้นจะบอกล้างไม่ได้อีกเลย

สำหรับตัวผู้ทำนิติกรรมกฎหมายยังกำหนดไว้อีกว่าเมื่อสามารถจะให้สัตยาบันได้เมื่อประสงค์จะบอกล้างก็ต้องบอกภายใน ๑ ปีนับแต่วันนั้น มิฉะนั้นก็สิ้นสิทธิจะบอกล้าง เช่น ก. ผู้เยาว์ทำนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ ต่อมา ก. บรรลุนิติภาวะ ก. ย่อมอาจให้สัตยาบันได้ นับแต่วันที่ ก. บรรลุนิติภาวะ ๑ ปี ก. ไม่บอกล้างนิติกรรมนั้นก็ถือว่า ก. ไม่มีสิทธิจะบอกล้างได้อีก

๓.๑.๒ กำหนดระยะเวลา ๑๐ ปีนับแต่นิติกรรมนั้นได้ทำลงเป็นกำหนดอายุความที่ยาว แต่มิได้หมายความว่าใช้อายุความ ๑๐ ปีตลอดไป หากแต่ อายุความ ๑ ปีนับแต่รู้จะซ่อนอยู่ในกำหนดอายุความ ๑๐ ปี กล่าวคือแม้จะไม่มีโอกาสรู้เลยแต่เมื่อกำหนดอายุความล่วงเลยไปถึง ๑๐ ปี นับแต่นิติกรรมได้ทำลงแล้ว ก็ไม่มีทางจะบอกล้างได้อีกเลย เช่น ก. ผู้เยาว์ช้อรถจาก ข. กันหนึ่งเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ต่อมาวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖ บิดาของ ก. ทราบเรื่องเข้าตั้งนับบิดาของ ก. จะบอกล้างไม่ได้เสียแล้ว

๓.๒ ระยะเวลาให้สัตยาบัน กฎหมายกำหนดไว้ว่าผู้ซึ่งจะให้สัตยาบันได้ก็คือผู้ซึ่งบอกล้างได้ และระยะเวลาที่ให้สัตยาบันได้ต้องเป็นภายหลังจากมูลเหตุที่

ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะนั้น ได้สูญสิ้นไปแล้ว กล่าวคือถ้าเป็นผู้เยาว์ก็ต้องพ้นจากสภาพการเป็นผู้เยาว์ ถ้าเป็นคนไร้ความสามารถก็ต้องจากสภาพการเป็นคนไร้ความสามารถเป็นต้น แต่จะต้องให้สัตยาบันเมื่อโคนันกฎหมายมิได้กำหนด ฉะนั้นจะให้เมื่อใดก็ได้แต่ถ้าไม่ได้ให้สัตยาบันและเมื่อพ้นกำหนดบอกล้างแล้ว ก็ถือว่าได้ให้สัตยาบันแล้วโดยปริยาย

ข้อ ๔

วิธีบอกล้างหรือให้สัตยาบัน

๑. โดยทั่วไปแล้วการบอกล้างหรือให้สัตยาบันนั้น กระทำได้โดยการแสดงเจตนา แต่กฎหมายมิได้บัญญัติไว้ว่าต้องเป็นการแสดงเจตนาแบบใด ฉะนั้นผู้ซึ่งจะบอกล้างหรือให้สัตยาบันจะแสดงเจตนาอย่างไรก็ได้ เช่นจะแสดงโดยกิริยาอาการหรือวาจาหรือลายลักษณ์อักษรก็ได้ทั้งสิ้น จะโดยตรงหรือโดยปริยายก็ได้ แต่จะต้องบอกล้างหรือให้สัตยาบันแก่ คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือผู้แทน ซึ่งถ้ามีตัวแน่นอนต้องบอกล้างหรือให้สัตยาบันแก่บุคคลนั้น ๆ เช่น ก. ผู้เยาว์ชื่อจักรยานจาก ข. ก. ย่อมบอกล้างหรือให้สัตยาบันได้แต่เฉพาะ ข. หรือผู้แทนของ ข.

๒. ในบางกรณีแม้ว่าจะไม่มีการให้สัตยาบันตามวิธีที่ได้กล่าวมาในข้อ ๑ ก็ตาม แต่ได้มีการแสดงอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด^(๑) เช่น ก. ผู้เยาว์ชื่อจรจักรยานเชื้อจาก ข. คำบิดาบอกให้ได้ทราบเรื่องจึงได้นำเงินมาชำระให้จะเป็นบางส่วนหรือทั้งหมดก็ตาม เช่นนี้ก็แสดงว่าคำได้ให้สัตยาบันต่อการกระทำของ ก. เช่นกัน

ข้อ ๕

ผลของการบอกล้างหรือให้สัตยาบัน

๑. ผลของการบอกล้าง มีดังนี้ คือ

๑.๑. นิติกรรมใดเมื่อถูกบอกล้างแล้วถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก กล่าวคือไม่มีผลบังคับมาแต่แรกถือเสมือนว่าไม่มีการทำนิติกรรมเลย

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๔๒

ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องกลับคืนสู่ฐานะที่เป็นอยู่เดิม เช่น ก. ผู้เยาว์ขายม้าให้กับ ข. ต่อมาม้าตกธูก (ออกธูก) หลังจากนั้นผู้แทนโดยชอบธรรมบอกล้างนิติกรรมอันนี้ ก. จะต้องคืนเงินให้ ข. ส่วน ข. จะต้องคืนทั้งแม่ม้าและลูกม้าให้กับ ก. เพราะกฎหมายให้ถือว่าโมฆะแต่เริ่มแรก มีผลทำให้ ก. เป็นเจ้าของม้าโดยตลอด และเมื่อม้าตกธูก ก. ผู้เป็นเจ้าของแม่ม้าจึงได้ไปซึ่งคอกผลคือธูกม้าแต่ต้องคืนเงินให้ ข. แต่อย่าปรากฏว่าเมื่อก่อนที่บอกล้าง ข. ได้ขายม้าให้ ง. และ ง. ได้ซื้อไว้โดยสุจริตและมีค่าตอบแทน ง. ย่อมได้มันนั้นและ ข. จะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้ ก. แต่ถ้าทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งโมฆียะกรรมได้เสื่อมเสียหรือบุบสลายไปตามปกติ เช่นนี้ ข. ไม่ต้องรับผิดชอบ ก. ผู้เยาว์ขายรถยนต์ให้ ข. ข. ใช้รถก็ย่อมเสื่อมไป เมื่อบอกล้าง ก. ผู้เยาว์ต้องรับรถไปในสภาพนั้น ก. ผู้เยาว์ไม่อาจเรียกค่าสินไหมทดแทนได้

๑.๒ บุคคลซึ่งควรจะรู้ถึงสาเหตุแห่งโมฆียะนั้นเมื่อมีการบอกล้างแล้วถือว่าบุคคลนั้นได้รู้แล้วว่าการนั้นไม่สมบูรณ์ เช่น นายแดงเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถทำนิติกรรมกับนายดำ ซึ่งตามหลักกฎหมายแล้วนิติกรรมของนายแดงเป็นโมฆียะกรรมต่อมาผู้พิทักษ์ของนายแดงได้บอกล้างนิติกรรมนั้น ถือว่านายดำได้รู้แล้วว่านิติกรรมนั้นได้ถูกบอกล้างแล้ว

๒. ผลของการให้สัตยาบัน โมฆียะกรรมใดเมื่อได้ให้สัตยาบันแล้วถือว่านิติกรรมนั้นสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก เช่น ก. ผู้เยาว์ทำนิติกรรมโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม ต่อมาผู้แทนโดยชอบธรรมทราบถึงเรื่องที่ ก. ไปทำนิติกรรมนั้นจึงได้ยอมรับ เช่น โดยการเขียนหนังสือแสดงให้เห็นว่าได้ทราบถึงนิติกรรม เช่นนี้ถือว่าผู้แทนโดยชอบธรรมให้สัตยาบัน นิติกรรมที่ ก. ทำจึงมีผลสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก

บทที่ ๔
เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

ข้อ ๑

เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

๑. เงื่อนไข หมายความว่า ข้อความที่บังคับให้นิติกรรมเป็นผลหรือสัน
ผลต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น ในอนาคตและเหตุการณ์นั้น ไม่แน่นอน
ปกติแล้วบุคคลใดเมื่อทำนิติกรรมก็ยากที่จะให้นิติกรรมนั้นมีผลทันที แต่มีในบาง
ครั้งคู่กรณียังไม่ต้องการให้นิติกรรมนั้นเกิดผลทันทีหรือต้องการให้นิติกรรมนั้นสันผล
เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะมีความจำเป็นหรือมีความประสงค์
บางประการจึงได้ทำนิติกรรมขึ้น ทั้ง ๆ ที่เหตุจำเป็นยังมีใกล้สิ้นสุดลงหรือเมื่อได้มีเหตุ
จำเป็นแต่ไม่ประสงค์จะให้นิติกรรมมีผลทันทีหรือต้องการให้นิติกรรมสันผลเมื่อมีเหตุ
การณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจึงได้ทำนิติกรรมเงื่อนไข คำว่า “เงื่อนไข” ในที่นี้
จะต้องเป็นข้อความ ฉะนั้นคำคำเดียวหาอาจเป็นเงื่อนไขได้ไม่ จะต้องเป็นข้อ
ความที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายได้และจะต้องเป็นข้อความที่คู่กรณีกำหนดกัน
ขึ้นเอง หาใช่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่หากกฎหมายบัญญัติเงื่อนไขอย่างใดไว้ เช่น
กฎหมายกำหนดว่าการสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคล
อื่น ฯลฯ^(๑) เงื่อนไขในที่นี้หาใช่เงื่อนไขตามที่จะศึกษากันในที่นี้ไม่ เช่น ก. ตกลง
กับ ข. ว่าถ้าพรุ่งนี้ฝนตก ก. จะซื้อร่มจาก ข. ทั้งนี้ การที่ฝนจะตกหรือไม่เป็นเหตุ
การณ์ในอนาคตและเหตุการณ์นั้นไม่แน่นอน เป็นเงื่อนไขที่กำหนดไว้ นิติกรรมจะ
เป็นผลก็ต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จ ฉะนั้น นิติกรรมระหว่าง ก. ข. ยังไม่เป็นผลจน
กว่าจะถึงพรุ่งนี้และเมื่อฝนตกด้วย

๒. เงื่อนไขเวลา หมายความว่าข้อความที่บังคับไว้มิให้ทวงถามให้ปฏิบัติ
การตามผลแห่งนิติกรรมหรือให้นิติกรรมสิ้นสุดเมื่อถึงเวลาในภายหน้าที่ต้องมาถึง

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๔๔๕

อย่างแน่นอน เช่น ก. ทำสัญญาเช่าบ้าน ข. มีกำหนดระยะเวลา ๓ ปี ระยะเวลา ๓ ปีนี้เป็นเงื่อนไขสิ้นสุด กล่าวคือเมื่อครบ ๓ ปีแล้วนิติกรรมระหว่าง ก. ข. จะสิ้นสุดลง หรือ ก. ทำสัญญาเช่าบ้าน ข. ในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๖ โดยมีข้อกำหนดในการเช่าว่าให้การเช่าเริ่มต้นแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๖ เป็นต้นไป กรณีนี้นิติกรรมระหว่าง ก. กับ ข. มีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นบังคับ

ข้อ ๒ เงื่อนไข

๑. ประเภทของเงื่อนไข เงื่อนไขมี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ เงื่อนไขบังคับก่อน หมายความว่านิติกรรมนั้นยังไม่เกิดผลจนกว่าเงื่อนไขนั้นจะสำเร็จลงแล้ว เช่น ก. ทำสัญญาซื้อม้าจาก ข. ต่อเมื่อม้าของ ข. ชนะการประกวดรางวัลที่หนึ่ง นิติกรรมระหว่าง ก. ข. จะเกิดผลขึ้นต่อเมื่อม้าของ ข. ชนะการประกวดรางวัลที่หนึ่ง ซึ่งตามปกติแล้วสัญญาจะเกิดผลขึ้นในตอนนั้น ทั้งนี้ข้อยกเว้นว่า ถ้าคู่กรณีประสงค์จะใช้นิติกรรมนั้นมีผลย้อนหลังไปตั้งแต่วันที่ทำสัญญาก็ได้

๑.๒ เงื่อนไขบังคับหลัง หมายความว่านิติกรรมนั้นได้เกิดผลขึ้นแล้วแต่จะสิ้นสุดผลเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จลง เช่น ข. ซื้อม้าจาก ก. โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าม้า ข. ชนะการประกวดรางวัลที่หนึ่ง สัญญาซื้อขายม้าระหว่าง ก. ข. เป็นอันสิ้นสุดลง กล่าวคือ ก. ต้องคืนม้าให้ ข. จะเห็นได้ว่าสัญญาระหว่าง ก. ข. เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่วันที่ทำนิติกรรม

๒. สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีสำหรับนิติกรรมที่มีเงื่อนไข

ในกรณีที่นิติกรรมมีเงื่อนไขบังคับก่อน ซึ่งหมายถึงว่าสัญญายังมิได้เกิดขึ้นจนกว่าเงื่อนไขจะสำเร็จและในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จในนั้น

๒.๑ คู่กรณีซึ่งต้องอยู่บังคับภายในเงื่อนไซ จะต้องง่วนไม่
ทำการอย่างใดให้เป็นทีเสื่อมเสียประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้แก่ความสำเร็จ
แห่งเงื่อนไซนั้น เช่น ก. ทำสัญญากับ ข. ที่จะซื้อบ้าน ข. ต่อเมื่อ ก. บุตรชายของ
ก. กลับจากต่างประเทศ ในระหว่างที่บุตรชาย ก. ยังมีได้กลับจากต่างประเทศ ข. จะ
กระทำการใดๆ ให้เป็นทีเสื่อมเสียประโยชน์ของ ก. ไม่ได้ เช่น ข. จะรื้อโรงเก็บรถ
ไปบ้านไม่ได้

๒.๒ สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีเมื่ออย่างไรก็ยอมทำได้ เช่นคู่กรณีอัน
อยู่ในบังคับเงื่อนไซจะจำหน่าย จะรับมรดก จะจัดการป้องกันรักษาหรือทำประกันไว้
ตามกฎหมายก็มีสิทธิจะทำได้ เช่น ก. ทกลงซื้อบ้าน ข. ภายในเงื่อนไซว่า ข. จะต้อง
ตกแต่งบ้านให้ใหม่ ในระหว่างการตกแต่ง ข. ประสงค์จะจำหน่ายบ้านหลังนั้นต่อ
บุคคลอื่นก็ยอมทำได้แต่การจำหน่ายนั้นต้องอยู่ใต้บังคับเงื่อนไซ

๓. บทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับเงื่อนไซ

๓.๑ เหตุที่ทำให้เงื่อนไซสำเร็จหรือเสียเปล่า ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อน
ไซจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายใดเสียเปรียบ และคู่กรณีฝ่ายนั้นเข้าขัดขวางมิให้เงื่อนไซ
สำเร็จด้วยเจตนาทุจริต กฎหมายถือว่าเงื่อนไซนั้นสำเร็จลงแล้วกล่าวคือ ถือว่าสัญญา
เกิดผลขึ้นแล้ว ทั้งนี้เพื่อป้องกันการทุจริต เช่น คำ ทำสัญญาซื้อบ้าน ชาว ต่อเมื่อ
เชียวบุตรกลับจากต่างประเทศแต่ก่อนที่เชียวจะกลับจากต่างประเทศ ชาวเกิดเปลี่ยน
ใจไม่ยอมขายบ้านให้ คำ เพราะเห็นว่าราคาตกไป จึงได้พยายามไม่ให้เชียวกลับจาก
ต่างประเทศ เช่นนี้ กฎหมายถือว่าเงื่อนไซได้สำเร็จลง ชาวจะต้องขายบ้านให้คำ ใน
กรณีเดียวกัน ถ้าความสำเร็จแห่งเงื่อนไซเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้เปรียบ คู่กรณี
ฝ่ายนั้นได้พยายามทำให้เงื่อนไซสำเร็จลง กฎหมายถือว่าเงื่อนไซไม่สำเร็จ นิติกรรม
ไม่เกิดผลขึ้น เช่นตามตัวอย่างข้างต้น ชาวอยากขายบ้านให้คำมากเพราะได้ราคาดี

จึงได้ใช้อุบายหลอกลวงให้เขยวกลับจากต่างประเทศ เช่นนี้ แม้ว่าเขยวจะกลับมาแล้ว ก็ตามนิติกรรมระหว่างชาวกับคำก็ยังไม่เกิดขึ้น

๓.๒ นิติกรรมที่มีเงื่อนไขแต่กฎหมายถือว่าเป็นนิติกรรมที่ปราศจากเงื่อนไขกล่าวคือในบางครั้งคู่กรณีได้ทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไขไว้แต่กฎหมายกลับถือว่าเป็นนิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข ทั้งนี้ก็เพราะเงื่อนไขนั้นเป็นเงื่อนไขที่

๓.๒.๑ ได้สำเร็จลงแล้ว ในขณะที่ทำนิติกรรมและเป็นเงื่อนไขบังคับมาก่อนหน้านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข เช่น ก. ตกลงกับ ข. ว่าจะซื้อรถยนต์ของ ข. ให้บุตรชายของ ก. ซึ่งเรียนอยู่ในกรุงเทพถ้าหากบุตรชายของ ก. สอบไล่ได้ ปรากฏว่าในขณะที่ ก. ตกลงกับ ข. นั้นบุตรชายของ ก. สอบไล่ได้แล้ว เช่นนี้ถือว่าเป็นนิติกรรมที่ไม่มีเงื่อนไข เพราะเงื่อนไขที่ ก. ได้ตั้งไว้ว่าจะซื้อรถยนต์ให้บุตรชายถ้าหากบุตรชายสอบไล่ได้ ได้สำเร็จลงแล้วในขณะที่ ก. ทำนิติกรรมกับ ข. แต่ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังและเงื่อนไขนั้นได้สำเร็จลงแล้วถือว่าเป็นนิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ เช่น คินทำสัญญาเช่าบ้านฟ้าให้บุตรชายของคินอยู่เพื่อเรียนหนังสือ โดยตกลงกันว่าถ้าบุตรชายของคินสอบไล่ตกให้ถือว่าสัญญาเช่าเป็นอันระงับไป ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญานั้นบุตรชายของคินสอบไล่ตก ดังนั้นนิติกรรมนี้จึงไม่มีผลผูกพันคินและฟ้าแต่อย่างใด ทั้งแก่เวลาที่ทำนิติกรรมนั้นแล้ว สัญญาเช่านี้จึงเป็นโมฆะ

๓.๒.๒ เงื่อนไขที่ไม่อาจสำเร็จลงได้และคู่กรณีได้รู้ในขณะที่ทำนิติกรรมถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรม ไม่อาจเกิดขึ้นได้ กล่าวคือนิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ เช่น ก. ทำสัญญากับ ข. ว่าถ้าบุตรชายของ ก. ได้รับปริญญา ก. จะซื้อบ้านของ ข. ให้แก่บุตร กรณีนี้เป็นสัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับก่อนและนิติกรรมจะเกิดผลก็ต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นได้สำเร็จลงแล้ว คือ บุตรของ ก. ได้รับปริญญา แต่ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญานั้นทั้ง ก. และ ข. ทราบดีแล้วว่าบุตรของ ก. ได้ประสบอุบัติเหตุตายเสียแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขจะสำเร็จลงไม่ได้ นิติกรรมจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้

เลย จึงถือได้ว่านิติกรรมเป็นโมฆะ

ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังถือว่านิติกรรมนั้นสมบูรณ์ปราศจากเงื่อนไข เช่น คำทำสัญญาให้ชาวเช่าบ้านหลังหนึ่งของคำ โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าบุตรของคำได้รับปริญญา ให้ถือว่าสัญญาเช่านั้นได้สิ้นสุดลง เพราะคำต้องการให้บุตรอยู่บ้านหลังนั้น กรณีเช่นนี้เป็นสัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง กล่าวคือสัญญาจะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อเงื่อนไขสำเร็จลงแล้ว ก็บุตรของคำได้รับปริญญาและกลับมาอยู่บ้านหลังนั้น แต่ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญาทั้งคำและชาวทราบอยู่แล้วว่าบุตรของคำได้ประสบอุบัติเหตุตายแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขบังคับหลังนั้นเป็นอันสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไข คือสัญญาเช่นนั้นเป็นอันสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไข

๓.๓.๓. เงื่อนไขไม่ชอบด้วยกฎหมาย ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน^(๑) ถือว่านิติกรรมนั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย เช่น ก.ตกลงจะซื้อบ้านของ ข. แต่มีเงื่อนไขว่า ข. จะต้องไปฆ่าแดงซึ่งอยู่ในบ้านที่จะซื้อนั้นตายเสียก่อนดังนั้นจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้นนิติกรรมระหว่าง ก. และ ข. ย่อมมีขึ้นไม่ได้เลย

๓.๓.๔. เงื่อนไขเป็นการพ้นวิสัย^(๒) ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนนิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ เช่น ดินตกลงกับฟ้าว่าดินจะซื้อสุนัขของฟ้า ถ้าสุนัขนั้นสามารถพูดภาษาคนได้ ดังนั้นเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนที่เป็นการพ้นวิสัย นิติกรรมนี้จึงเป็นโมฆะ แต่ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังนิติกรรมนั้นสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไข เช่น ก.ตกลงซื้อสุนัขของ ข. โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าสุนัขนั้นพูดภาษาคนได้ให้ถือว่าสัญญาซื้อขายนั้นสิ้นสุดลงโดย ก. ต้องส่งคืนสุนัขให้แก่ ข. ตามเดิม กรณีนี้เป็นเงื่อนไขบังคับหลังและเป็นการพ้นวิสัยที่จะเป็นไปได้ ฉะนั้นนิติกรรมนี้จึงเป็นอันสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไข

๓.๓ ๕. เงื่อนไขที่จะสำเร็จหรือไม่สุดแต่ใจลูกหนี้นิติกรรมเป็นโมฆะ กล่าวคือ ถ้านิติกรรมใดมีเงื่อนไขและเงื่อนไขนั้นขึ้นอยู่กับผู้ต้องส่งมอบ ภาระทำการหรือจนวันกระทำการแต่ฝ่ายเดียวแล้ว ถือเสมือนว่าไม่มีการทำนิติกรรมนั้น ๆ เลย

(๑) (๒) หน้า ๑๑๑

เช่น ก. ทำสัญญากับ ข. ที่จะขายบ้านหลังหนึ่งพร้อมที่ดินให้แก่ ข. เมื่อ ก. พอใจ สัญญาซื้อขายนั้นเป็นโมฆะคือในกรณีนี้ ก. เป็นผู้จะขายยอมเป็นลูกหนี้ในการที่จะส่งมอบบ้านพร้อมที่ดินให้แก่ ข. ในเมื่อมีการซื้อขายนี้ แต่การซื้อขายนั้นจะสำเร็จได้หรือไม่ สุดแต่ใจของ ก. ฉะนั้น สัญญาจึงถือเสมือนหนึ่งว่ามีได้เกิดขึ้นเลย

ข้อ ๓

เงื่อนไขเวลา

๑ ประเภทของเงื่อนไขเวลา

๑.๑ เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น หมายความว่าดำเนินกิจกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้น นิติกรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วแต่คู่กรณีซึ่งถูกห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติตามนิติกรรมนั้น ก่อนถึงเวลาดำหนด เช่น ก. ขอยืมเงิน ข. ไปมีกำหนดระยะเวลา ๓ ปี สัญญาขยืมระหว่าง ก. ข. ได้เกิดแล้วใช้บังคับได้ แต่ก่อนจะครบกำหนด ๓ ปี ข. จะทวงเงินจาก ก. มิได้

๑.๒ เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด หมายความว่าถึงนิติกรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วและจะสิ้นสุดเมื่อถึงเวลาดำหนด เช่น ก. เช่าบ้าน ข. มีกำหนดระยะเวลา ๓ ปี สัญญาเช่าระหว่าง ก. ข. เกิดขึ้นแล้ว และจะสิ้นสุดเมื่อเวลา ๓ ปีได้ผ่านพ้นไป

๒. สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีสำหรับนิติกรรมที่มีเงื่อนไขเวลา

๒.๑ กฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เงื่อนไขเวลาที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์ของลูกหนี้ กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วลูกหนี้เป็นผู้ได้รับประโยชน์จากเงื่อนไขเวลานั้นเจ้าหนี้จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนเวลาไม่ได้ ดังตัวอย่าง ก. ขอยืมเงิน ข. นั้น ก. เป็นลูกหนี้ยอมได้ประโยชน์เพราะ ข. ไม่อาจเรียกให้ ก. ชำระก่อนครบกำหนด ๓ ปีนับแต่วันยืมได้แต่มีข้อยกเว้นบางกรณีว่าเงื่อนไขเวลาอาจมีขึ้นเพื่อประโยชน์ของเจ้าหนี้หรือของทั้งสองฝ่ายได้ เมื่อปรากฏโดยเนื้อความแห่งตราสารหรือโดยพฤติการณ์แล้วเห็นว่าเงื่อนไขเวลานั้นมีขึ้นเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ เช่น ก. ซื้อของจาก ข.

โดยมีข้อตกลงกันอีก ๕ วัน ข. จึงจะส่งมอบของให้ เช่นนี้ ก. จะเรียกให้ ข. ส่งมอบในวันที่ทำสัญญาหรือก่อนครบกำหนด ๕ วันไม่ได้ หรือเพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เช่น ก. ข. ทกลงแลกม้าโดยมีข้อตกลงว่าต่างฝ่ายต่างจะส่งมอบให้กันก่อนเมื่อม้าอายุได้ ๒ ปี เช่นนี้ ก่อนครบกำหนด ๒ ปีต่างฝ่ายต่างจะเรียกร้องซึ่งกันและกันไม่ได้

๒.๒ คู่กรณีซึ่งได้รับประโยชน์จากเงื่อนไขจะสละประโยชน์นั้นก็ได้ แต่การสละประโยชน์นั้นจะต้องไม่ทำให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ เช่น ก. กู้เงิน ข กำหนดเวลาส่งคืน ๓ ปี โดยให้ดอกเบี้ย ๗% ต่อปี แต่พอผ่านไป ๒ ปี ก. ได้รับมรดกมีเงินขึ้น ก. จะนำเงินมาชำระให้ ข. ก่อนก็ได้ แต่ ก. จะต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่ ข. ๓ ปี

๓. ข้อบกพร่องเหตุการณ์ที่กฎหมายถือว่าลูกหนี้ไม่อาจถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไข เนื่องจากลูกหนี้เป็นฝ่ายได้รับประโยชน์จากเงื่อนไข แต่ถ้าลูกหนี้ได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจนเป็นที่ไม่แน่ใจต่อเจ้าหนี้ว่าตนจะได้รับชำระหนี้กฎหมายถือว่าลูกหนี้ไม่อาจถือเอาประโยชน์แห่งเงื่อนไขได้ เหตุการณ์เช่นนั้นได้แก่

๓.๑ ลูกหนี้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนล้มละลาย ในกรณีเช่นนั้นแม้ว่ากำหนดเวลาแห่งการชำระหนี้ยังไม่ถึงก็ตาม เจ้าหนี้ก็สามารถเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้แทนได้ เพราะฐานะของลูกหนี้ก่อให้เกิดความไม่แน่ใจว่าตนจะได้รับชำระหนี้หรือไม่

๓.๒ ลูกหนี้ได้ทำลายหรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้ เช่น ก. ลูกหนี้ได้กู้เงิน ข. โดยมีบ้านเป็นประกัน ต่อมา ก. ได้รื้อบ้านนั้นลงเช่นนั้น แม้หนี้จะยังไม่ถึงกำหนด ข. ก็ย่อมเรียกให้ ก. ลูกหนี้ชำระหนี้เงินได้

๓.๓ ลูกหนี้ไม่ให้ประกันเมื่อจำต้องให้ กล่าวคือลูกหนี้ได้สัญญาว่าจะให้ประกัน แต่เมื่อครบกำหนดเวลาตามสัญญาแล้วลูกหนี้ไม่ให้ เช่นนี้เจ้าหนี้อ่อมเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ทันที แม้ว่ากำหนดระยะเวลาชำระหนี้ยังไม่ถึง เช่น ก. กู้เงิน ข. ไป ๕๐๐ บาท โดยให้สัญญาว่าอีก ๑๐ วันจะนำแหวนมาให้ ข. ยึดเป็นประกัน

และจะชำระเงินคืนเมื่อครบ ๑ ปี ครั้นพ้นเวลา ๑๐ วันนับแต่วันทำสัญญา ก. ไม่นำ
แหวนมาให้ ข. ตามสัญญาเช่นนี้ ข. ย่อมฟ้องเรียกให้ ก. ชำระเงินให้ทันทีแม้จะยังไม่
ถึง ๑ ปี นับแต่วันนี้ก็ตาม

บทที่ ๕

ระยะเวลา

ระยะเวลา คือกำหนดเวลาที่กฎหมายบังคับไว้ว่าจะต้องเป็น ไปอย่างไร
กล่าวคือ เป็นชั่วโมง เป็นวัน เป็นสัปดาห์ เป็นเดือน เป็นปี เป็นต้น โดยปกติ
การนับระยะเวลาดำเนินตามทีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนด แต่ถ้ากฎ-
หมายอื่นหรือศาลหรือโดยนิติกรรมได้บัญญัติไว้เป็นพิเศษ ก็ต้องถือตามระยะเวลา
นั้น ๆ

การนับระยะเวลา โดยทั่วไปให้นับเป็นวัน ซึ่งหมายถึงเวลาทำงานตาม
ปกติ แต่ถ้ากรณีประสงค์จะนับเป็นชั่วโมง สัปดาห์ เดือน ปี ก็ได้ ถ้านับเป็น
ชั่วโมง การนับต้องเริ่มนับทันที เช่น ก. จ้างเลขานุการมาทำงานพิเศษสองชั่วโมง
เลขานุการเริ่มลงมือทำงาน ๘ โมงเช้า ก็ให้เริ่มนับทันทีจนกว่าจะครบสองชั่วโมง แต่
ถ้านับเป็นวัน สัปดาห์ เดือน หรือปี การนับมิให้นับวันแรกรวมด้วย กล่าวคือ
จะเริ่มนับวันถัดไป และนับตามปฏิทินราชการ เช่น ก. จ้าง ข. ทำงาน ๗ วัน
ตกลงกันวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ การนับจะเริ่มนับตั้งแต่วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๐
ไป ๗ วัน เว้นแต่ ข. จะเริ่มทำงานในวันนั้นเองหรือโดยประเพณีจะเริ่มงานในวัน
นั้น วันนั้นก็จะเป็นวันเริ่มต้นนับก็คือวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐

ส่วนวันสิ้นสุดสำหรับการนับเป็นสัปดาห์ เดือนหรือปีนั้น คือวันก่อนหน้า
ที่จะถึงวันนับซึ่งตรงกับวันเริ่มนับระยะเวลา เช่น ก. จ้าง ข. ทำงานให้คนหนึ่งสัปดาห์

เริ่มนับในวันจันทร์ วันสิ้นสุดก็ต้องเป็นวันจันทร์ซึ่งเป็นวันตรงกัน แต่ด้านระยะเวลาเป็นเดือนหรือปี ซึ่งไม่มีวันตรงกันในเดือนสุดท้าย กฎหมายให้ถือว่าวันสุดท้ายแห่งเดือนนั้นเป็นวันสิ้นสุด เช่น คำจ้างชาวทำงานให้คนหนึ่งเดือนเริ่มตั้งแต่วันที่ ๓๑ มกราคม วันสิ้นสุดจะต้องเป็นวันที่ ๓๑ กุมภาพันธ์ แต่เนื่องจากวันที่ ๓๑ กุมภาพันธ์ ไม่มีกฎหมายจึงถือว่าวันสุดท้ายของกุมภาพันธ์เป็นวันสิ้นสุด

ถ้าวันสุดท้ายเป็นวันหยุดตามประเพณีกเว้นการงาน กฎหมายให้นับวันที่เริ่มทำงานใหม่ด้วย เช่น ก. จะต้องชำระหนี้ ข. ในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ อันเป็นวันสิ้นสุด แต่เนื่องจากวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์เป็นวันอาทิตย์ กฎหมายจึงยินยอมให้ ก. ชำระหนี้ ข. ได้อีก ๑ วัน คือวันจันทร์ที่ ๑ มีนาคม

บทที่ ๑

อายุความ

อายุความ คือกำหนดระยะเวลาที่กฎหมายให้ใช้สิทธิเรียกร้อง ซึ่งถ้าผู้สิทธิผู้ใดมิได้ใช้สิทธิเรียกร้องของตนภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ เมื่อผู้นั้นนำคดีฟ้องร้องต่อศาลให้บังคับลูกหนี้ ลูกหนี้อาจยกข้อต่อสู้เป็นข้อโต้แย้งอันเป็นเหตุทำให้ศาลยกคดีเสียได้ จึงมักเรียกอายุความเช่นนี้อีกอย่างหนึ่งว่า อายุความเสียสิทธิ เพื่อให้ต่างจากคำว่าอายุความ ได้สิทธิที่ไม่เกี่ยวกับบทบัญญัติเรื่องนิติกรรมนี้ ปกติแล้วระยะเวลาใช้สิทธิเรียกร้องนั้นมีกำหนด ๑๐ ปี เว้นแต่กฎหมายจะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นเฉพาะเรื่อง ๆ ไป เช่น อายุความสำหรับบุคคลจำพวกที่ทำการค้าหรือให้เช่าสังหาริมทรัพย์หรือครูบาอาจารย์เรียกเอาค่าสอนมีกำหนด ๒ ปี เป็นต้น ซึ่งเมื่อได้กำหนดอายุความไว้อย่างใดแล้วกรณีไม่อาจตกลงกันต่อกำหนดระยะเวลาใช้สิทธินั้นออกไปหรือให้น้อยลงได้ และเมื่ออายุความครบบริบูรณ์แล้วย่อมมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่เริ่มนับอายุความ

ข้อ ๑

อายุความเริ่มนับเมื่อใด

อายุความนั้นเริ่มนับแต่ขณะที่อาจบังคับสิทธิเรียกร้องได้เป็นอันไป สิทธิเรียกร้องจะบังคับได้เมื่อไรต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป กล่าวคือ

๑. ถ้าเป็นหนี้ที่มีกำหนดระยะเวลา สิทธิเรียกร้องเริ่มต้นนับเมื่อพ้นระยะเวลา นั้น เช่น ก. กู้เงิน ข. เป็นเวลา ๑๐ ปี พอพ้นระยะเวลา ๑๐ ปี อายุความจึงจะเริ่มนับ

๒. ถ้าเป็นหนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลา สิทธิเรียกร้องเริ่มต้นนับตั้งแต่เมื่อหนี้ได้เกิดขึ้น เช่น ก. กู้เงิน ข. โดยไม่มีกำหนดเวลาใช้ อายุความเริ่มนับวันที่ ก. กู้เงิน ข.

๓. ถ้าเป็นหนี้ที่เกิดจากการงดเว้นการกระทำ อายุความเริ่มนับแต่วันละเมิดสิทธิเป็นอันไป เช่น ก. ข. สัญญากันจะไม่ปลุกบ้านลงในที่ดินที่ตนเป็นเจ้าของร่วม วันหนึ่ง ก. ปลุกบ้านลงในที่ดินนั้น สิทธิเรียกร้อง ข. เกิดขึ้นในวันนั้น อายุความจึงเริ่มนับแต่วันนั้น

๔. ถ้าเจ้าหนี้อยู่ในฐานะที่จะทวงถามให้ชำระมิได้ จนกว่าจะได้บอกกล่าวแก่ลูกหนี้ก่อนไซ้ อายุความเริ่มแต่เวลาที่อาจส่งคำบอกกล่าวได้ เช่น ก. กู้เงิน ข. โดยไม่มีกำหนดระยะเวลา แต่มีข้อตกลงว่าถ้า ก. ต้องการเงินคืนเมื่อใด ต้องบอกกล่าวให้ ข. ทราบก่อน อายุความเริ่มนับแต่วันที่ ก. อาจส่งคำบอกกล่าวได้ คือนับตั้งแต่วันทำสัญญา

๕. ถ้าลูกหนี้ไม่จำกัดชำระหนี้จนกว่าระยะเวลาอันหนึ่งอันใดจะได้ล่วงพ้นไปนับแต่เวลาที่ได้ออกกล่าวนั้นไซ้ อายุความจะเริ่มต้นนับแต่วันที่ระยะเวลานั้นได้สิ้นไป เช่น ก. ยืมเงิน ข. โดยมีข้อตกลงว่าจะชำระหนี้ก็ต่อเมื่อบอกกำหนดเวลา เช่น สิทธิเรียกร้องของ ข. ยังไม่เกิดขึ้น จนกว่า ข. จะได้ออกกล่าวโดยกำหนดระยะเวลาด้วย เช่น ข. บอก ก. ว่าต้องการให้ ก. ชำระหนี้เมื่อพ้น ๖ เดือนนับแต่วันนี้

เป็นต้นไป อายุความเริ่มนับแต่วันที่พ้น ๖ เดือน

๖. ถ้าสิทธิเรียกร้องจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่ออาศัยการที่เจ้าหนี้ใช้สิทธิบอก
ล้างอย่างหนึ่งอย่างใด อายุความเริ่มแก่เวลาที่อาจบอกล้างได้

ข้อ ๒

อายุความสะดุดหยุดลง

อายุความนั้นเมื่อเริ่มนับก็จะนับไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะหมดระยะเวลาตามที่
กฎหมายกำหนด แต่ในบางครั้งที่การกระทำของเจ้าหนี้และลูกหนี้อาจก่อให้เกิดเหตุ-
การณ์อันเป็นเหตุทำให้อายุความที่นับนั้นหยุดลง และจะเริ่มนับใหม่เมื่อเหตุการณ์
ดังกล่าวได้หมดสิ้นไป โดยไม่นับอายุความที่ผ่านมาแล้วรวมเข้าด้วย และอายุความ
ที่นับใหม่จะมีระยะเวลาเท่ากับอายุความเดิม

๑. เหตุที่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงโดยการกระทำของเจ้า
หนี้ ได้แก่ การที่เจ้าหนี้ฟ้องคดี เพื่อ

๑.๑ ตั้งหลักฐานสิทธิเรียกร้อง เช่น ก. เป็นเจ้าหนี้ ข. เมื่อ ข. ไม่
ชำระหนี้ตามกำหนด อายุความเริ่มนับ ในระหว่างนั้น ก. ได้ฟ้องเป็นคดีต่อศาล
เพื่อขอให้ศาลสั่งแสดงว่า ข. เป็นลูกหนี้ ก. จริง

๑.๒ ให้ลูกหนี้ใช้หนี้ตามสิทธิเรียกร้อง เช่น ถ้าเป็นเจ้าหนี้ขาว เมื่อ
ขาวไม่ชำระหนี้ตามกำหนด ถ้าได้ฟ้องศาลขอให้ศาลสั่งให้ขาวชำระหนี้

๑.๓ เจ้าหนี้ทำการอื่นใดอันนับว่ามีผลเป็นอย่างเดียวกับการฟ้องคดี
กล่าวคือ ทำการเพื่อให้ตนได้รับชำระหนี้หรือแสดงว่าตนเป็นเจ้าหนี้จริง เช่น ยื่น
คำร้องขอพิสูจน์หนี้ในคดีล้มละลาย มอบคดีให้อนุญาโตตุลาการพิจารณา เป็นต้น

ข้อยกเว้น ปกติการฟ้องคดีของเจ้าหนี้เป็นเหตุให้อายุความสะดุดหยุดลง
แต่มีบางกรณีที่การฟ้องคดีของเจ้าหนี้ไม่เป็นเหตุให้อายุความสะดุดหยุดลง ในเมื่อ

๑. เจ้าหนี้ ได้ถอนหนี้เสีย หมายความว่า เมื่อเจ้าหนี้ได้ฟ้องคดีแล้ว และก่อนที่ศาลจะตัดสินเจ้าหนี้ ได้ถอนคดีของตนเสีย

๒. เจ้าหนี้ละทิ้งคดี กล่าวคือ เมื่อได้ดำเนินการฟ้องคดีแล้วเจ้าหนี้ได้ละทิ้งคดีเสีย เช่น ไม่นำหมายไปส่งภายในระยะเวลา

๓. เจ้าหนี้ ได้ถอนหรือละทิ้งใบพิสูจน์หนี้

๔. ศาล ได้ยกฟ้อง เพราะเหตุว่าคดีไม่มีมูลเป็นต้น

๕. ศาล ได้ยกใบพิสูจน์หนี้เสีย

๒. เหตุที่ทำให้อายุความสะดุดหยุดลงในการกระทำของลูกหนี้
ได้แก่

๒.๑ ลูกหนี้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ ในกรณีที่ลูกหนี้มิได้ชำระหนี้ตามเวลาที่กำหนด สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้อย่อมเกิดขึ้น อายุความเริ่มนับและก่อนที่จะครบอายุความ ลูกหนี้ได้ทำหนังสือให้แก่เจ้าหนี้แสดงว่าตนเป็นลูกหนี้จริง หนังสือดังกล่าวเรียกว่าหนังสือรับสภาพหนี้ เช่น ก. กู้เงิน ข. ๕,๐๐๐ บาท ถึงกำหนดชำระวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ อายุความเริ่มนับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ ต่อมา ๕ ปี ก. ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้คือ ข. ว่าตนเป็นหนี้ ข. จริง อายุความย่อมสะดุดหยุดลงในวันที่ ก. ทำหนังสือรับสภาพหนี้

๒.๒ ลูกหนี้ใช้เงินบางส่วนด้วยส่งดอกเบี้ยหรือด้วยประกัน กล่าวคือ ลูกหนี้ได้นำเงินต้นบางส่วนหรือส่งดอกเบี้ยทั้งหมดหรือบางส่วน หรือหาบุคคลหรือทรัพย์มาประกันเพื่อเป็นการยืนยันว่าตนได้เป็นลูกหนี้จริง เช่น ตัวอย่างข้างต้น แทนที่ ก. ทำหนังสือรับสภาพหนี้ ก. กลับนำเงินต้นมาใช้ให้บางส่วน ถือว่าอายุความสะดุดหยุดลงในวันที่ ก. นำเงินมาชำระหนี้

๒.๓ ลูกหนี้ทำการอย่างหนึ่งอย่างใด อันปรากฏจากการเคลือบกลุ่ม
ส่งสัยตระหนักเป็นปริยายว่ายอมรับสภาพคามสิทธิเรียกร้องนั้นหมายความว่าลูกหนี้ได้
ทำการอย่างใด ได้เป็นที่รู้ทั่ว ไปด้วยว่าเป็นหนี้อยู่ เป็นอันว่าได้มีการแปลงหนี้หรือ
โอนหนี้เป็นต้น เช่น ก. เป็นลูกหนี้ ข. และเมื่อถึงกำหนดชำระมิได้นำเงินมาชำระ
อายุความก็เริ่มนับ ในระหว่างนั้น ก. ได้นำทรัพย์สินอื่นมาชำระแทนหนี้ เช่น หนี้อายุ
ความสะดุดหยุดลงในวันที่ ก. ได้ กระทำการดังนั้น

ข้อ ๓

การขยายอายุความ

อายุความนั้นเมื่อกฎหมายกำหนดไว้อย่างใด คู่กรณีก็ไม่อาจที่จะขยายหรือ
ยื่นอายุความได้ แต่มีบางกรณีที่ยกกฎหมายยอมให้อายุความขยายออกไปทั้งนี้เพื่อความ
ยุติธรรม กรณีดังกล่าวนี้ ได้แก่

๑. เมื่อเจ้าหนี้ฟ้องคดี ศาล ได้ยกคดีเสียเพราะคดี ไม่อยู่ในอำนาจศาล
และกำหนดอายุกวามสิ้นไปแล้วในระหว่างพิจารณาคดี หรือจะสิ้นสุดลงระหว่างทก
เดือนภายหลังที่ได้พิจารณาพิพากษาคดีถึงที่สุด ในกรณีนี้ อายุความจะขยายไปถึง ๖
เดือนภายหลังคำพิพากษานั้น ^(๑) เช่น ก. กู้เงิน ข. ๕,๐๐๐ บาท เมื่อถึงกำหนด
เวลาชำระแล้วไม่ชำระ อายุความเริ่มนับ สมมุติว่าตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ อายุ
ความในคดีนี้จะสิ้นสุดลงเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๑๐ แต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๐๙ ก.
ฟ้อง ข. ต่อศาล ศาลได้พิจารณาและยกคดีเสียเพราะเหตุว่าคดี ไม่อยู่ในอำนาจศาล
ในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐ หรือศาลได้ยกคดีเสียเพราะเหตุว่าคดี ไม่อยู่ในอำนาจ
ศาลในวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๐๙ เช่นนี้ อายุความจะขยาย ไปจนถึง ๑ สิงหาคม
๒๕๑๐ หรือ ๒ มีนาคม ๒๕๑๐ ตามลำดับ

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๗๖

๒. ถ้าเวลาหนึ่งเวลาใดในหกเดือนก่อนอายุครบกำหนดนั้นผู้เยาว์ก็ดี บุคคลวิกลจริตอันศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถฤหาไม่ก็ดี มิได้มีผู้แทน โดยชอบธรรม ไซ้ร้ทำนว่าอายุความอันให้โทษแก่บุคคลเช่นนั้นยังไม่ครบบริบูรณ์ จนกว่าจะสิ้นเวลาปีหนึ่ง นับแต่วันที่บุคคลนั้นได้ถึงความสามารถเต็มภูมิ ฤหานับแต่ เวลาเมื่อความที่ขาดตัวแทน โดยชอบธรรมอยู่นั้น ได้สิ้น ไปแล้ว (๑) เช่น ก. เป็น เจ้าหนี้ ข. ข. ไม่ชำระหนี้ตามกำหนดเวลาอายุความเริ่มนับ และก่อนที่จะครบกำหนด อายุความ ๖ เดือน ก. ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถและไม่มีผู้อนุบาล ต่อมา อีก ๗ เดือน ก. มีผู้อนุบาล แต่อายุความได้หมดไปแล้ว ๑ เดือน เช่นนี้ ผู้อนุบาล ยังมีสิทธิที่จะฟ้อง ข. ได้ต่อไปอีก ๑ ปี นับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้ง

๓. ในส่วนสิทธิของผู้เยาว์ ฤหาของบุคคลวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็น คนไร้ความสามารถฤหาไม่ อันจะว่ากล่าวเอาแก่ผู้แทนโดยชอบธรรมของคนนั้น อายุความไม่ครบบริบูรณ์จนกว่าจะพ้นปีหนึ่งภายหลังบุคคลนั้น ได้ถึงความสามารถ เต็มภูมิ ฤหาจนกว่าจะได้มีผู้แทนโดยชอบธรรมขึ้นใหม่

วิธีเดียวกันนี้ ท่านให้ใช้ตลอดถึงสิทธิของบุคคลผู้เสมือนไร้ความสามารถ อันจะว่ากล่าวเอาแก่ผู้พิทักษ์ของตนด้วยโดยอนุโลม (๒) เช่น ก. ผู้เยาว์เป็นเจ้าหนี้ ข. ซึ่งเป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ข. ไม่ชำระหนี้ตามกำหนดเวลาอายุความเริ่มนับ และ เมื่ออายุความได้ครบกำหนดแล้วแต่ ก. ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต่อมา ก. บรรลุนิติ ภาวะ ก. ยังมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลภายใน ๑ ปีนับแต่ตนบรรลุนิติภาวะ

๔. สิทธิเรียกร้องระหว่างสามีภริยา อายุความไม่ครบบริบูรณ์จนกว่าจะ ขาดจากสามีภริยากันแล้วปีหนึ่ง (๓) เช่น ก. สามีเป็นหนี้นาง ข. ภรรยา ๑,๐๐๐ บาท อายุความจะสิ้นสุดลงเมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ แต่กฎหมายให้ถือว่าอายุความยังไม่ครบ ให้ต่อออกไปอีก ๑ ปี เมื่อได้มีการหย่าขาดจากสามีภริยากัน ต่อมาเมื่อวันที่ ๑

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๘๓

(๒) ป.พ.พ. มาตรา ๑๘๔

(๓) ป.พ.พ. มาตรา ๑๘๕

กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ก. หย่ากับ ข. ข. ต้องการฟ้อง ก. ในหนังสือว่า
อายุความสำหรับหนังสือยื่นยังไม่ครบกำหนดแม้ว่าจะพ้นวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐
แล้ว อายุความจะครบกำหนดเมื่อพ้น ๑ ปี นับแต่วันที่ ก. และ ข. หย่ากัน กล่าว
คืออายุความจะครบกำหนดในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑

๕. ถ้าในเวลาที่ยุอายุความจะสิ้นสุดลงนั้น มีเหตุสุดวิสัยมากก็กั้นมิให้
เจ้าหน้าที่สามารถทำให้อายุความระงับอายุความได้ ไซ้ว่า ท่านว่าอายุความนั้นยังไม่ครบ
บริบูรณ์ จนกว่าจะพ้นเวลาสามสิบวันนับแต่วันที่อุปสรรคเช่นนั้นได้สูญสิ้นไป (๑)
เช่น ก. เป็นเจ้าหน้าที่ ข. สิทธิเรียกร้องจะหมดอายุความในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐
วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๔๙๙ นำท่วมเป็นเวลา ๑ เดือน ก็ถึงวันที่ ๒๘ มกราคม
๒๕๐๐ เช่นนี้ตามปกติแล้วอายุความสิ้นสุดลงแล้วแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐ แต่ใน
กรณีนี้กฎหมายให้ขยายอายุความออกไปอีก ๓๐ วันนับแต่อุปสรรคนั้นหมดไป ก็อนับ
แต่วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๐ ก. ยังมีโอกาสที่จะใช้สิทธิเรียกร้องของตนอีกจนถึง
วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐

(๑) ป.พ.พ. มาตรา ๑๘๑